

ΦΑΝΗ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ-ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΛΑΡΙΣΑΣ,
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΣ-ΛΑΟΓΡΑΦΟΣ

ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΤΟΥ ΔΩΔΕΚΑΗΜΕΡΟΥ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΙΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ἡ παρούσα ἐργασία πραγματεύεται τὴν ἔννοια τοῦ χρόνου στὴν παραδοσιακὴ κοινωνία, καὶ συγκεκριμένα τοῦ ἑορταστικοῦ χρόνου σύμφωνα μὲ τὸ χριστιανικὸ ἑορτολόγιο. Εἰδικότερα, ἀναλύεται ἓνας βασικὸς κορμὸς ἐθίμων τοῦ Δωδεκαημέρου, τῆς περιόδου τῶν δώδεκα (στὴν πραγματικότητα δεκατριῶν) ἡμερῶν ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα ἕως τὰ Θεοφάνεια μὲ ἔμφραση σὲ κατὰ τόπους παραλλαγές ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Θεσσαλίας. Τὰ στοιχεῖα πού παρουσιάζονται ἀποτελοῦν ἀποτελέσματα ἐθνογραφικῆς ἔρευνας μὲ κατ' ἰδίαν καὶ τηλεφωνικὲς συνεντεύξεις ἀλλὰ καὶ πληροφορίες πού προέρχονται ἀπὸ σχετικὴ βιβλιογραφία.

Ἡ ἔννοια τοῦ χρόνου

Ὁ χρόνος στὸν παραδοσιακὸ πολιτισμὸ ἀποτελεῖ μιά πολὺ συγκεκριμένη ἔννοια πού βιώνεται ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο μὲ βάση τίς ἐργασίες πού πρέπει νὰ γίνουν σὲ συγκεκριμένες ἐποχές τοῦ ἔτους. Ἡ σχέση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴ φύση καὶ τίς καιρικὲς συνθήκες ἀλλὰ καὶ ἡ σύνδεση αὐτῶν μὲ τὸν βιοπορισμὸ του καθορίζουν σὲ μεγάλο βαθμὸ τὸν κύκλο τοῦ καθημερινοῦ χρόνου καὶ τὸν ἐθνικὸ κύκλο. Ἔτσι, γιὰ τοὺς κτηνοτρόφους ὁ Γενάρης εἶναι ὁ μῆνας πού γεννιοῦνται τὰ ἀρνιά, ἐνῶ γιὰ τοὺς ἀγρότες ὁ Ἰούνιος εἶναι Θεριστὴς, ὁ μῆνας τοῦ θερισμοῦ καὶ ὁ Ἰούλιος Ἀλωνάρης, αὐτὸς τοῦ ἀλωνισμοῦ.

Ἡ ἔννοια τῆς γιορτῆς βασίζεται στὴ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ἑορταστικοῦ χρόνου καὶ τοῦ καθημερινοῦ. Τὸ χριστιανικὸ ἑορτολόγιο ἀποτυπώνει στὸν κυκλικὸ χρόνο τοῦ ἔτους τὴν ἱερά ἱστορία, ὅπως τὴν ὀργάνωση ἢ χριστιανικὴ θεολογία καὶ περιλαμβάνει γιορτές, κινητὲς καὶ ἀκίνητες, προσώπων ἀπὸ τὴν Παλαιὰ καὶ

τὴν Καινὴ Διαθήκη ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας.

Κατὰ τὸν εὐρησαστικὸ χρόνον οἱ καθημερινὲς ἐργασίαι τῶν ἀνθρώπων σταματοῦν.

Παράλληλα ὅμως μὲ τὸ χριστιανικὸ εὐρησολόγιον οἱ ἀγροτοποικεμενικοὶ πληθυσμοί, στὴν προσπάθειά τους νὰ ἐξηγήσουν φυσικὰ φαινόμενα καὶ καθημερινὲς ἀντιξοότητες, διατήρησαν ἀρχαῖες συνήθειες καὶ κοσμοθεωρίες, ἐθιμικὲς πρακτικὲς, πού συνδέονται μὲ τὴ γονιμότητα, τὴ ζωὴ, τὸν θάνατον κ.λπ.

Τὰ ἔθιμα τοῦ Δωδεκαήμερου

Τὸ Δωδεκαήμερον ἢ Δωδεκάμερον ἀποτελεῖ τὴν περίοδον τῶν δώδεκα (στὴν πραγματικότητα δεκατριῶν) ἡμερῶν ἀπὸ τὰ Χριστοῦ γεννα ἕως τὰ Θεοφάνεια. Τὸ Δωδεκαήμερον ἀντικατέστησε πιθανότατα ἀρχαιοελληνικὲς ἢ ρωμαϊκὲς γιορτὲς, συνδεδεμέναι μὲ τὴν χειμερινὴν τροπὴν τοῦ ἡλίου (22 Δεκεμβρίου), ὅπως τὰ Σατουρνάλια, τὰ Κρόνια κ.α.

Ἔτσι, εἶναι φυσικόν, οἱ χριστιανικὲς γιορτὲς, ὅπως εἶναι ἡ Γέννησις τοῦ Χριστοῦ, ἡ γιορτὴ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, ἡ Βάπτισις νὰ ἔχουν συνδεθῆ μετὰ εἰδωλολατρικῶν συνήθειων πού ἀποσκοποῦσαν στὸν ἐξευμενισμό τῶν δαιμονικῶν ὄντων καὶ στὴν εὐετηρία (καλοχρονία).

Χαρακτηριστικὸς ἦταν ὁ κοινὸς δεισιδαιμονικὸς φόβος πού ἐπικρατοῦσε γιὰ τὴν ἀστρικήν ἐπιδράσει, καθὼς καὶ γιὰ τὰ παράδοξα ὄντα πού κυκλοφοροῦν τὴ νύκτα, ὅπως ἦταν οἱ Καλικάτζαροι, γιὰ τοὺς ὁποίους θὰ γίνῃ ἀναφορὰ ἐπὶ συνέχειᾳ.

Σὲ γενικὲς γραμμὰς, τὴν περίοδον τοῦ Δωδεκαήμερου, ἔθιμα εἰδωλολατρικά συναντῶνται μὲ χριστιανικά, ὀρίζοντας τὴ μετάβασι ἀπὸ τὸν χειμῶνα πρὸς τὴν ἀνοιξίαν. Ὁ σκοπὸς ὑπαρξῆς τῶν ἐθίμων αὐτῶν εἶναι τριπλός:

α. Νὰ χαροῦν οἱ ἄνθρωποι τὸ πέρασμα ἀπὸ τὸν κακὸ καιρὸ τοῦ χειμῶνα πρὸς τὸν φῶς καὶ τὴν καλοκαιρίαν τῆς ἀνοιξῆς, πράγμα πού ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν πρασινάδα καὶ τὸ Χριστουγεννιάτικον δέντρο, πού ἐπὶ τὴν παράδοσιν δέν ἦταν τὸ ἔλατον, μὲ τὰ φῶτα, τὸ ἀναμμένο τζάκι, τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν κακῶν πνευμάτων μὲ τὸν Ἁγιασμό τῶν ὑδάτων τὰ Φῶτα.

β. Νὰ ἐξασφαλίσουν εὐημερίαν γιὰ τὴν νέα χρονίαν. Γιὰ τὸν λόγον αὐτὸ γνῶρισμα τῶν ἡμερῶν αὐτῶν εἶναι οἱ ἀγερομοὶ (κάλαντα) ἀπὸ μικροὺς καὶ μεγάλους, τὰ δῶρα, ἡ βασιλόπιτα, τὰ γλυκά, τὸ σπάσιμον τοῦ ροδιοῦ καὶ ἄλλα πρωτοχρονιάτικα κυρίως ἔθιμα.

γ. Νὰ τονώσουν τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα ἀλλὰ καὶ τοὺς δεσμούς καὶ τὴν συνοχὴν τῆς οἰκογένειας κάποι πού πραγματώνεται μέσα ἀπὸ τὴν Ἀκολουθίαν τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Φώτων, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν συγκεντρώσει τῆς

οικογένειας γύρω από τό γιορτινό τραπέζι, καθώς και μέ τά ἔθιμα ὅπως εἶναι ἡ βασιλόπιτα, τό χριστόφωμο κ.λπ.

Στή συνέχεια ἀκολουθεῖ ἀνάλυση πάνω σε ἕναν βασικό κορμό ἐθίμων πού συναντῶνται σέ ὅλη τήν Ἑλλάδα μέ κατά τόπους παραλλαγές. Ἡ περιγραφή διανθίζεται μέ κάποιες ἐνδεικτικές ἀναφορές σέ ἔθιμα περιοχῶν τῆς Θεσσαλίας.

Χριστούγεννα

Τά Χριστούγεννα ἀποτελοῦν οἰκογενειακή γιορτή, πού συγκεντρώνει τά μέλη τῆς οἰκογένειας γύρω ἀπό τό κοινό τραπέζι, ὅπου θά κόψουν τό χριστόφωμο, στολισμένο μέ καρύδια καί σχέδια ἀπό ζυμαρί. Στή Θεσσαλία, τά Χριστούγεννα, μαγεύρουν σαρμάδες μέ λάχανο καί κρέας χοιρινό, τηγανιά ἢ συνοδευμένο μέ σέλινο καί πράσο, ἐνῶ σέ ἄλλες περιοχές ἔσφαζαν κότα καί ἔφτιαχναν σούπα. Σέ χωριά πού ἐξέτρεφαν γουρούνι καί ἔκαναν γουρουνοχαρά οἱ νοικοκυρές ἔφτιαχναν καί πατσά. Οἱ πρόσφυγες ἀπό τό Καβακλί ὡς κύριο Χριστουγεννιάτικο φαγητό εἶχαν τήν καρβαβίτσα, πού γινόταν μέ τά ἐντόστια καί τό παχύ ἔντερο τοῦ γουρουνιοῦ. Ἡ γαλοπούλα εἶναι νεότερη συνήθεια στό χριστουγεννιάτικο τραπέζι.

Ὅσο γιά τά γλυκά τῆς περιόδου τῶν Χριστουγέννων, αὐτά ἦταν τά λαδερά μελομακάρονα καί κουλούρια λαδιοῦ. Μετά εἶχαν σειρά οἱ κουραμπιέδες καί ὁ παραδοσιακός μπακλαβάς πού γινόταν μέ σπιτικό φύλλο. Σέ πολλά μέρη τῆς Θεσσαλίας συνήθιζαν τίς παραμονές τῶν Χριστουγέννων νά φτιάχνουν σαῖρλόπιτα μέ λάδι καί σουσάμι ἢ καί μόνο μέ σουσάμι γιά νά προσφέρουν στούς ἐπισκέπτες πού νήστευαν.

Οἱ Καλικάντζαροι – Τό Χριστόξυλο – Τό πάντρεμα τῆς φωτιᾶς – Τό δέντρο τῆς ζωῆς

Οἱ καλικάντζαροι σύμφωνα μέ τήν παλιά παράδοση ὅλο τόν χρόνο πριονίζουν τό δέντρο τῆς ζωῆς πού στηρίζει τί γῆ καί τήν παραμονή τῶν Χριστουγέννων, ἀπό φόβο πώς αὐτή θά γκρεμιστεῖ καί θά τοὺς πλακώσει ἀνεβαίνουν, ἀφίνοντας τό δέντρο τῆς ζωῆς νά ἀναβλαστήσει. Οἱ καλικάντζαροι εἶναι οἱ κυρίαρχοι τῆς νύχτας καί προκαλοῦν συνεχῶς προβλήματα στούς ἀνθρώπους.

Στή Σκιάθου, σύμφωνα μέ τήν παράδοση, οἱ καλικάντζαροι προετοιμάζονται ἤδη ἀπό τήν 1η Δεκεμβρίου νά κάνουν «ἀπόβαση» στό νησί τῆν παραμονή τῶν Χριστουγέννων καί νά ἀρχίσουν νά κυκλοφοροῦν στά σκοτεινά καί στενά

σοκάκια τῆς Χώρας, τρομοκρατώντας τούς κατοίκους. Αὐτοί εἶναι πού θά ριξουν τό καράβι τους στόν γιαλό, καί μέχρι τά Θεοφάνεια κανείς δέν τολμᾶ νά περπατήσει τίν νύχτα, γιατί ἂν συναντηθεῖ μαζί τους, αὐτοί θά τοῦ πάρουν τί λαλιά.

Ὁ φόβος γιά τούς καλικάντζαρους ἔκανε τούς ἀνθρώπους νά χρησιμοποιοῦν διάφορα μέσα γιά νά τούς κρατήσουν μακριά ἀπό τά σπίτια μέ κυριότερο αὐτό τῆς φωτιάς. Τήν παραμονή τῶν Χριστουγέννων κάθε νοικοκύρης ἔφερεν στό σπίτι του ἓνα χοντρό ξύλο ἀπό δέντρο ἀκανθωτό (π.χ. ἀγριοαχλαδιά, ἀγριοκερασιά κ.ἄ.) γιατί τά ἀκανθωτά δένδρα, κατά τί λαϊκή ἀντίληψη, ἀπομακρύνουν τά κακά πνεύματα καί τά δαμόνια. Τό βράδυ τῆς παραμονῆς καί ἀφοῦ εἶχε συγκεντρωθεῖ ὅλη ἡ οἰκογένεια γύρω ἀπό τό τζάκι, ἀναβόταν τό κούτσουρο αὐτό πού λέγεται Χριστόξυλο ἢ Δωδεκαμερίτης. Ἀπό ἐκείνη τί στιγμή καί ἔως τά Ἅγια Θεοφάνεια ἡ φωτιά στό τζάκι ἔκαιγε νυχθημερόν.

Οἱ Καραγκούνηδες στόν κάμπο τῆς Καρδίτσας ἔριχναν στή φωτιά ἄλατι καί θυμίαμα καθ' ὅλη τί διάρκεια τοῦ Δωδεκαμερέου γιά νά ἀπομακρύνουν τούς καλικάντζαρους.

Μιά παραλλαγή τοῦ Χριστόξυλου εἶναι τό πάντρεμα τῆς φωτιάς. Ἡ διαφορὰ ἔγκειται στό ὅτι σέ αὐτήν τήν περίπτωση τά ξύλα στή φωτιά εἶναι δύο ἢ τρία. Τό πρῶτο μέ ὄνομα ἀρσενικό συμβολίζει τόν ἰδιοκτήτη τοῦ σπιτιοῦ, τό δεύτερο μέ θηλυκό ὄνομα τί νοικοκυρά καί ἂν ὑπάρχει τρίτο τόν κουμπάρο.

Στά Ἅγραφα τήν παραμονή τῶν Χριστουγέννων παντρεύουν τί φωτιά τους. Βάζουν ξύλο ἀπό ἀγριοκερασιά γιά στοίχειωμα τῆς νοικοκυρᾶς καί ἀπό κέδρο γιά στοίχειωμα τοῦ νοικοκύρη. Καί τά βάζουν «σταυρωμένα» καί χλωρά στή φωτιά, γιά νά καοῦν.

Οἱ Καραγκούνηδες σέ κάποια θεσσαλικά χωριά τήν παραμονή τῶν Χριστουγέννων ἀνάβουν στό τζάκι ἓναν κορμό πού τόν ἀφήνουν μετά νά σβήσει. Τόν ἴδιο κορμό ἀνάβουν καί πάλι τήν Πρωτοχρονιά καί τότε τόν ἀφήνουν νά καεῖ ὀλόκληρος. Οἱ Καραγκούνηδες λένε ὅτι τά Χριστούγεννα γιορτάζουν τούς ἀρραβῶνες τῆς φωτιάς καί τήν Πρωτοχρονιά τό πάντρεμά τῆς.

Ἕνα ἄλλο ἔθιμο σχετικό μέ τί φωτιά σέ χωριά τῆς Θεσσαλίας εἶναι τό ἔξῃς: Ἀνήμερα τά Χριστούγεννα, ὅταν τά κορίτσια ἐπιστρέφουν ἀπό τήν ἐκκλησία, βάζουν δίπλα στό τζάκι κλαδιά κέδρου πού τά διαλέγουν νά εἶναι λυγερά ἐνῶ τά ἀγόρια βάζουν ἀπό ἀγριοκερασιά. Ὅποιο κλωνάρι καεῖ πρῶτο, αὐτό εἶναι σημάδι πῶς ὁ νέος ἢ ἡ νέα θά παντρευτεῖ πρῶτα.

Σέ μιά ἄλλη περίπτωση στόν Ἀμπελῶνα Λάρισας τήν παραμονή τό βράδυ

διατηρούν τί φωτιά τῆς ἐστίας ἀναμμένη γιά νά βρεῖ ὁ Ἰωσήφ νά πάρει κάρβουνα σπίν κάπτα του, πού ὅμως δέν καιγόταν σύμφωνα μέ τήν παράδοσι.

Τή στάχτη ἀπό τό τζάκι πού καίει κατά τί διάρκεια τοῦ Δωδεκαημέρου τί συγκεντρώνουν καί μέ αὐτή «ραίνουν» περμετρικά το σπίτι, δημιουργώντας ἕνα προστατευτικό κύκλο γύρω ἀπό αὐτό γιά νά φύγουν τά καλικαντζάρια καί τά μυρμήγκια.

Τό «τάισμα» τῆς βρύσης

Οἱ κοπέλες, τά ξημερώματα τῶν Χριστουγέννων, πηγαίνουν σπίν πιό κοντινή βρύση «γιά νά κλέψουν τό ἀμίλητο νερό» χωρίς νά μιλοῦν καθόλου κατά τί διαδρομή. Ὄταν φτάνουν ἐκεῖ, τήν «ταΐζουν», μέ διάφορες λιχουδιές, ὅπως βούτυρο, ψωμί, τυρί, ὄσπρια ἢ κλαδί ἐλιάς. Ἀλείφουν τίς βρύσες τοῦ χωριοῦ μέ βούτυρο καί μέλι, μέ τήν εὐχή ὅπως τρέχει τό νερό νά τρέχει καί ἡ προκοπή στό σπίτι τόν καινούργιο χρόνο καί γλυκιά νά εἶναι καί ἡ ζωή τους.

Ὅποια φτάσει πρώτη στή βρύση, αὐτή θά εἶναι καί ἡ πιό τυχερή ὁλόκληρο τόν χρόνο. Ἐπειτα ρίχνουν σπίν στάμα ἕνα βατόφυλλο καί τρία χαλίκια, «κλέβουν νερό» καί γυρίζουν στά σπίτια τους, πάλι ἀμίλητες, μέχρι νά πιοῦνε ὅλοι ἀπό τό ἀμίλητο, τό ἄκραντο, νερό. Μέ τό ἴδιο νερό ραντίζουν καί τίς τέσσερις γωνίες τοῦ σπιτιοῦ, ἐνῶ σκορποῦν στό σπίτι καί τά τρία χαλίκια.

Σέ ἄλλες περιοχές τῆς Ἑλλάδας τό ἔθιμο αὐτό γίνεται τήν Πρωτοχρονιά. Σέ χωριά σπίν Θεσσαλία γίνεται κυρίως τά Χριστούγεννα.

Ἡ Γουρουνοχαρά – Τά χοιροσφάγια

Μιά χαρακτηριστική ἐκδήλωσι τῶν Χριστουγέννων εἶναι τά χοιροσφάγια, τά ὁποῖα ἔχουν θυσιαστικό χαρακτῆρα καί ἀπηχοῦν ἀρχαῖες ἐξιλαστήριες καί καθαρτήριες θυσιές πού συνοδεύονται ἀπό μαγικές καί δεισιδαιμονικές πράξεις, ὅπως τά μαντέματα. Ὁ χοῖρος εἶναι πιθανότατα μία ἐνσάρκωσι τοῦ βλαστικοῦ καί γονιμοῦ δαίμονα, εἴτε ἐπειδή μέ τήν ἀδυναμία του καταστρέφει τί βλάστησι εἴτε καί ἐξαιτίας τῆς πολυτοκίας του.

Στόν παραδοσιακό πολιτισμό οἱ ἐκδηλώσεις τῆς λαϊκῆς λατρείας εἶναι ἐνσωματωμένες σπίν ἀγροτική οἰκονομία. Ἡ ἐκτροφή τοῦ χοίρου ἦταν ἀπαραίτητη γιά κάθε ἀγροτικό καί κτηνοτροφικό σπίτι, καθώς ἐξασφάλιζε σπίν οἰκογένεια τί λίπτα, τό κρέας, τίς τσιγαρίδες, τά λουκάνικα, ἐνῶ ἀπό αὐτό ἔφτιαχναν καί τά γουρνοτσάρουχα.

Γιά τί σφαγή ἀκολουθοῦνταν ἰδιαίτερι ἐθιμοτυπία. Ἀρχικά, γινόταν πάντα

μέ ειδικό μαχαίρι από τόν άρχηγό τής οικογένειας, ένω για κάθε σφαγή μεγάλου γουρουνιού άπαιτούνταν 5-6 άνδρες. Ακολουθοῦσε γλέντι μέχρι τά ξημερώματα, για να έπαναληφθει ή ίδια διαδικασία τήν έπόμενη και τή μεθεπόμενη μέρα. Οικογένειες, συνήθως συγγενικές, καθόριζαν μέ τή σειρά ποιά ήμέρα θά έσφαζε τό γουρούνι της.

Έπειδή όμως ή όλη έργασία είχε ως έπακόλουθό το γλέντι και τή χαρά, γι' αυτό και ή ήμέρα αυτή καθιερώθηκε ως «γουρουνοχαρά ή γρουνουχαρά».

Κατά τό έθιμο, ή νοικοκυρά έδινε λίγη άναμμένη στάχτη και θυμίαμα στόν σφαγέα, ό όποίος, άφού τούς θυμιάτιζε όλους, για να έχουν τήν εύλογία του Χριστού και να εξαφανιστούν οι καλικάντζαροι, έρχινε τή στάχτη μέ τό θυμίαμα στόν λαμό του γουρουνιού, για να είναι εύλογημένο και καλό τό κρέας του. Μέ τό αίμα του ζώου σχημάτιζαν σταυρό στό μέτωπο των μικρών παιδιών για τόν πονοκέφαλο και για να είναι γερά, άνθεκτικά στους υψίλλους, στις άρρώστιες, και να μίν επηρεάζονται από τά κακά πνεύματα. Στή συνέχεια, οι άνδρες έγδερναν τό γουρούνι, και τό δέρμα, άφού τό άλάτιζαν, τό δίπλωναν στά τέσσερα και τό κρατούσαν για να φτιάξουν τά γουρνοτσάρουχα για τίς καλοκαιρινές δουλειές τους¹. Χαρακτηριστικό είναι πώς κάρφωναν τό ρύγχος του χοίρου στόν τοίχο ή πάνω από τήν πόρτα για να διώχνει τούς καλικαντζάρους, ένω από τή σπλήνα και τό συκώτι του μάντευαν τό μέλλον τής οικογένειας

Μετά τή σφαγή, οι άνδρες έφευγαν για τά σπίτια τους, αλλά τό βράδυ επέστρεφαν στό σπίτι του νοικοκύρη για να φάνε, να χαρούν και να γλεντήσουν. Οι γυναίκες είχαν έτοιμα τά φαγητά, όπως πίτες –συνήθως μέ τυρί– κόκαλα βρασμένα, ψητό στή σχάρα κρέας και άφθονο κρασί από τό

¹ Μετά τό γδάριμο, άρχιζε τό κόψιμο του λίπους (παστού), για να γίνει έπειτα τό κόψιμο του κρέατος σε μικρά τεμάχια. Τό λίπος αυτό, άφού τό έλιωναν πρώτα, τό έβαζαν σε δοχεία λαδιού και άφού πάγωνε, διατηρούνταν σχεδόν όλο τόν χρόνο. Οι κάτοικοι τής Θεσσαλίας τό χρησιμοποιούσαν όλο τόν χρόνο και σε όλα σχεδόν τά φαγητά. Υπήρχαν μάλιστα περιπτώσεις που πολλοί δέν τό αντικαθιστούσαν μέ τίποτα. Ακόμα και τό καλοκαίρι στα φαγητά τούς χρησιμοποιούσαν λίπος, γιατί τό θεωρούσαν δική τους παραγωγή και έπομένως φθινό, σε αντίθεση μέ τό λάδι που τό αγοράζαν καθόλου λάδι και δέν ήξεραν ούτε ποιο είναι τό χρώμα του.

Στή συνέχεια, τεμάχιζαν τό κρέας και τοποθετούσαν άλατισμένα τά κομμάτια σε πιθάκια, που τά είχαν για φαγητό όλο σχεδόν τόν χειμώνα και τά μαγειρεύαν μέ τραχανά και πλιγούρι. Έπίσης έφτιαχναν και λουκάνικα έκοβαν τά πράσα σε μικρά-μικρά τεμάχια και τά είχαν έτοιμα για να γεμίσουν τά λουκάνικα. Μετά τό φαγητό, οι άνδρες έκοβαν τό κρέας πάνω στην τάβλα, μέ τά ψαλιδία, τό όποιο άνακάτευαν μέ τά τριμμένα πράσα και τό έβαζαν σε χάλκινη κατσαρόλα και τά ζέσταναν, άφού έρχιχαν συγχρόνως ρίγανη, πιπέρι και άλάτι. Στή συνέχεια περνούσαν τά λουκάνικα σ' ένα ξύλινο δοκάρι και τά κρεμούσαν για να στεγνώσουν. Έφτανε πλέον τό μεσημέρι.

ἀμπέλι. Τά μεσάνυκτα κι ὕστερα ἀπό πολλά τραγούδια καί χαρά, ὅπως κι εὐχές πρὸς τὸν νοικοκύρη, ἔφευγαν γιὰ τὰ σπίτια τους.

Τὸ σφάξιμο τῶν γουρουνιῶν δὲν συνέπιπτε τίς ἴδιες ἡμερομηνίες κατὰ περιφέρειες. Σέ ἄλλες περιοχές τὰ ἔσφαζαν 5-6 ἡμέρες πρὶν ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα καί σέ ἄλλες ἄρχιζαν ἀπὸ τὴν ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων καί μετὰ, ἀνάλογα μὲ τὴν παρέα. Τὰ περισσότερα γουρούνια σφάζονταν στίς 27 Δεκεμβρίου, ἡμέρα τοῦ Ἁγίου Στεφάνου. Γι' αὐτὸ καί ἡ γιορτὴ αὐτὴ ὀνομαζόταν «γρουνοστέφανος ἢ γουρουνοστέφανος». Ὑπάρχουν ὁμως καί μικρές περιοχές πού τὰ ἔσφαζαν ἕνα μῆνα ἢ καί περισσότερο, μετὰ τὰ Χριστούγεννα.

Σήμερα τὸ ἔθιμο τηρεῖται σέ πολλά χωριά τῆς Θεσσαλίας, ὅπως στὸν Πυργετὸ τοῦ Δήμου Τεμπῶν πού γίνεται ἀπὸ τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων ἕως τὴν τρίτη μέρα τῶν Χριστουγέννων. Ἐπίσης οἱ Καραγκούνηδες κάνουν τὴ γουρουνοχαρὰ τὴ δεύτερη ἢ τρίτη μέρα τῶν Χριστουγέννων. Στὴν περιοχὴ τῆς Καρδίτσας καί τῶν Τρικάλων ἡ γουρουνοχαρὰ εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ χαρακτηριστικὰ ἔθιμα, ἐνῶ στὸ Λιόπρασο Τρικάλων τὴν κάνουν μιά βδομάδα περίπου πρὶν ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα. Οἱ Βλάχοι τοῦ Ἀσπροποτάμου κάνουν τὴ γουρουνοσφαγὴ στίς 23 καί 24 Δεκεμβρίου.

Στὴ Λάρισα γιορτάζεται ἡ γουρουνοχαρὰ στὴν πλατεία τῆς συνοικίας Φιλιππούπολης, καθὼς εἶναι ἕνα χαρακτηριστικὸ ἔθιμο πού τὸ ἔχουν οἱ κάτοικοι τῆς συνοικίας πού εἶναι πρόσφυγες ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Ρωμυλία (Φιλιππούπολη, Καβακλί). Ἡ πληθυσμιακὴ αὐτὴ ὁμάδα ἀκολουθοῦσε μὲ μικρές παραλλαγές ὅλη τὴν ἐθιμοτυπία τῆς σφαγῆς τοῦ γουρουνοῦ, στίς 22-23 Δεκέμβρη, μὲ ἐπιπλέον τὸ ἐξῆς περιεργὸ ἔθιμο: Στὴν πλάτη τοῦ καλοπλυμένου μετὰ τὸ καιράλισμα ζώου κάθονταν τὰ μικρὰ παιδιά «γιὰ νὰ ἀνδρώσουν καί νὰ σταματήσουν νὰ κατουροῦν στὸν ὕπνο τους».

Συχνὰ ὁ λαὸς αἰτιολογεῖ μὲ τὸν δικό του τρόπο τὰ χοιροσφάγια ἐνσωματώνοντας τὸ θεῖο δρᾶμα στὴ δική του ἐμπειρία. Σύμφωνα μὲ μιά καταγεγραμμένη μαρτυρία ἀπὸ τὴ Θεσσαλία τὰ Χριστούγεννα ἔσφαζαν τὰ γουρούνια, γιὰ «τὰ Χριστούγεννα πῆγαινε ἡ Παναγία μὲ τὸν Ἰωσήφ καί τὸν Χριστὸ στὴν Αἴγυπτο γιὰ νὰ μὴν τὸν σφάξει ὁ Ἡρώδης. Μπροστὰ πηγαῖναν ἡ Παναγία μὲ τὸν Ἰωσήφ καί πίσω τα γουρούνια χαλοῦσαν τὰ χνάρια».

Τὰ κάλαντα τῶν Χριστουγέννων

Προάγγελος τῶν Χριστουγέννων εἶναι οἱ ὁμάδες τῶν παιδιῶν ἢ ἐνηλίκων πού τραγουδοῦν τὰ κάλαντα. Πῆραν τὸ ὄνομά τους ἀπὸ τὴ γιορτὴ τῶν

Καλενδῶν τοῦ ρωμαϊκοῦ ἡμερολογίου. Στή Θεσσαλία τά γνωστά κόλιντα εἶναι ἐθμικά τραγουδια πού τραγουδιῶνται ἀπό μικρά παιδιά καί ἀπό ἄνδρες τίν παραμονή συνήθως τῶν Χριστουγέννων.

Οὐσιαστικά ἀποτελοῦν τραγούδια εὐχετικά μέ ἐπαίνους γιά τόν νοικοκύρη καί τίν οἰκογένεια. Οἱ καλαντιστές πηγαίνουν ἀπό πόρτα σέ πόρτα μόνοι τους ἢ σέ ομάδες μέ τί συνοδεία παραδοσιακῶν ὀργάνων ἢ σιδερένιου τριγώνου.

Στίν παράδοση σέ νησιωτικές καί παραθαλάσσιες κυρίως περιοχές οἱ καλαντιστές κρατοῦσαν στολισμένο καί φωτισμένο καραβάκι σάν φαναράκι, καθώς τό καράβι ἀποτελεῖ τό ἑλληνικό παραδοσιακό στόλισμα.

Στή Θεσσαλία καί σέ ἄλλες περιοχές τῆς ἠπειρωτικῆς καί ὀρεινῆς Ἑλλάδας κρατοῦσαν ἐπίσης φανάρι καί μιά ἐκκλησιά, ἕνα ὁμοίωμα τῆς ἁγία-Σοφίᾶς.

Τά κάλαντα εἶναι τό μοναδικό ἔθιμο που διατηρεῖται σέ ὁλόκληρη τίν Ἑλλάδα. Συναντῶνται μάλιστα σέ διάφορες παραλλαγές καί ἀντιστοιχοῦν στόν τοπικό κάθε περιοχῆς χαρακτήρα.

Τά κάλαντα τῶν Χριστουγέννων πού εἶναι κοινά παντοῦ εἶναι τά ἑξῆς:
*Καλὴν ἐσπέραν, ἄρχοντες, ἄν εἶναι ὄρισμός σας,
 Χριστοῦ τῆ θεῖαν γέννησιν νά πῶ σ' ἄρχοντικό σας.
 Χριστός γεννᾶται σήμερον, ἐν Βηθλεέμ τῆ πόλει,
 οἱ οὐρανοὶ ἀγάλλονται, χαίρει ἡ κτίσις ὅλη κ.λπ.*

Ἐκτός αὐτῶν ὅμως ὑπάρχουν κατά τόπους διάφορες καθαρά λαϊκές ἀποδόσεις καί παραλλαγές τῶν ἐθμικῶν τραγουδιῶν τῶν Χριστουγέννων πού περιέχουν καί στοιχεῖα τῆς παράδοσης καί τῶν ιδιαίτερων χαρακτηριστικῶν τῆς κάθε πληθυσμιακῆς ομάδας καί περιοχῆς. Ἐνδεικτικά, στή Θεσσαλία, τά παιδιά στό Πήλιο τραγουδοῦν:

*Ἐδῶ σέ τοῦτες τίς αὐλές, τίς μαρμαροστρωμένες,
 ἐδῶ ᾄχουν χίλια πρόβατα καί τρεῖς χιλιάδες γίδια.
 Σάν κάνουν τόν ἀνίφορο, γιομίζ ὁ λόγγος ὄλος,
 σάν πιάνουν τόν κατήφορο, γιομίζ ὁ κάμπτος ὄλος.
 Σάν τό μυρμύγκι περπατοῦν, σάν τό μελίσι βάζουν,
 σάν τόν ἀφρό τῆς θάλασσης ἀφρίζουν τά καρδάρια.
 Ἐμεῖς ὀλίγα τά ᾄπαμε κι ὁ Θεός νά τ' ἀβγαταίνει.*

Οἱ στίχοι ἀπό τά τραγούδια τῶν καλάντων ἐξιστοροῦν μυθοποιημένα τά

ιστορικά γεγονότα, αναφέρονται σέ μιὰ σειρά ἐθίμων καί δοξασιῶν τοῦ λαοῦ, ὅπως τά περὶ καλικαντζάρων καί ἄλλα. Οἱ καλαντιστές μέ αὐτό τόν τρόπο εὐχονται ὑγεία, χαρά, καλή σοδειά, καί τό σπίτι νά ἴναι στέγρο καί γερό, γιά νά στεγάσει τήν εὐτυχία καί τήν προκοπή τῶν κατοικούντων.

Στή Λάρισα, στή συνοικία Φιλιππούπολη, ἀλλά καί στά χωριά πού οἱ κάτοικοί τους ἔλκουν τήν καταγωγή τους ἀπό τήν Ἀνατολική Ρωμυλία, ὑπῆρχε τό ἀνάλογο τραγούδι γιά κάθε περίπτωση: γιά τόν παπά καί τήν παπαδιά, τόν ἀφέντη καί τήν κυρά, τόν γιό, τί θυγατέρα, τόν ξεντεμένο, τόν κυνηγό κ.λπ.

Πρῶτα ἔλεγαν τό τραγούδι γιά τή γέννηση καί μετὰ τό τραγούδι γιά τήν κάθε περίπτωση.

Πρῶτα ἄρχιζαν ἀπό τό σπίτι τοῦ παπαῖ:
*Γιά βγεῖτε ὅλοι μάθετε, ἴποψε Χριστός γεννιέται.
 Γεννήθηκεν, βαπτίστηκεν στούς οὐρανοὺς ἀπάνω.
 Κι ἀπάνω ἴπο τούς οὐρανοὺς κι μᾶς καλά μᾶς πέμπει.
 Μᾶς πέμπει λάδι καί κηρί καί τοῦ κηροῦ θυμιάμα.
 Μᾶς πέμπει μοσχολέλαδο γιά τ' ἅγια μοναστήρια.
 Ἀφέντη μ' στόν οἶκο σου χρυσί καντήλα καίει.
 Ἄν βάλεις λάδι καί κηρί, φέγγει τή γειτονιά σου.
 Ἄν βάλεις μοσχολέλαδο, φέγγει τόν μαχαλά σου.
 Κι ἀπό τά παραθύρια σου, φέγγει τή φύση ὅλη.
 Σήκω παπά μ' κι ἄλλαξε καί βάλε τά ἱερά σου.
 Πάρε καί τ' ἀργυρόμπρικο, νίψε τό πρόσωπό σου.
 Πάρε τό χρυσομάντιλο, σκουῖψε τό πρόσωπό σου.
 Πάρε καί τ' ἀργυρόχτενο, χτέντισε τήν κεφαλή σου.
 Σύρε παπά μ' στήν ἐκκλησιά, νά πάει ὁ κόσμος ὅλος.
 Βάλε καί τούς ἐπίτροπους καμπάνες νά βαρέσουν.
 Γιά νά τό μάθει ὁ ντουνιάς, πῶς ὁ Χριστός γεννᾶται.
 Γεννᾶται κι ἀναθρέφεται μέ μέλι καί μέ γάλα.*

Χαρακτηριστικό εἶναι καί τό τραγούδι τοῦ ἀφέντη καί τῆς κυρᾶς:

*Τραγουδήσαμε τόν Χριστό, νά ποῦμε τόν ἀφέντη,
 Ἀφέντη κι ἀφεντούτσικε, πέντε βολές ἀφέντη,
 ἔσένα πρέπ' ἀφέντη μας νά σέ τιμᾶει ὁ κόσμος.
 Νά σέ τιμοῦν οἱ ἄρχοντες τοῦ κόσμου οἱ ἀντρειωμένοι.
 Χίλιοι κρατοῦν τόν μαῦρο σου καί δυό τόν καλιγώνουν.
 Τά πεταλίτσια πό' βαζαν ἦταν ἀπ' ἀσημάκι*

καί τά καρφάκια πό ἔμπηγαν, σπερή μαργαριτάρι.
Κι ἄλλοι χίλιοι παρακαλοῦν. «Ἀφέντη καβαλίκα»
Ἀφέντης καβαλίκεψε, τρεῖς ἅγιους ἔμπροστά του.
Κλοτσιά ἔδωσε τόν μαῦρο του κι ἀνέμοι τότε παίρνουν.
Κι ὅπου πατήσ' ὁ μαῦρος του πηγάδια καί λιβάδια.
Κι ὅσες σκλάβες τῶν ἄρχοντων, ὅλες πᾶν' κι γιμώζουν.
Μιά σκλάβα, μιά μικροσκλάβα, δέν παίρνει δέν γιμώζει
κι ἡ ἀρχοντιά τή ρώτησε, τοῦ κόσμου οἱ ἀντρειωμένοι.
- Γιατί σκλάβα, μικροσκλάβα, δέν παίρνεις, δέ γιμώξεις;
- Δέν ἦρθα γω γιά τό νερό κι οὔτε γιά νά γιμώσω
μόν' ἦρθα στόν ἀφέντη μας νά δῶ καί τήν κυρά του,
πῶς ἄλλαξε, στολίζεταν, στήν ἐκκλησιά νά πάει.
Βάζει τόν ἥλιο πρόσωπο καί τό φεγγάρι ἄστηθι
τόν τάχινο τό διάργυρο, καθάριο δαχτυλίδι.
Τό δαχτυλίδι βεργωτό, στή βέργα νά περάσει.
Κυρά μου, τά σεντούκια σου, τ' ἀσημοκλειδωμένα.
Πού χουν τό μέλι, τό κερί, τῆς μύγας τό βοτάνι.
Τό μέλι τρῶν' οἱ ἄρχοντες καί τά κεριά στούς ἅγιους
καί τά κηροσταλάγματα, γιά τ' ἅγια μοναστήρια.
Τόν πράσινο βασιλικό βαστοῦν τά κοριτσάκια
καί τό μελισσοβότανο κερνοῦν στά παλικάρια,
νά τρῶν, νά πίν', νά χαίρονται, ἀφέντη μ' στήν ὑγεία σου.
Νά ζεῖς καί νά ἔσαι ἀφέντη μας, πάντα τραγούδια νά ἔχεις.
Πάντα τραγούδια καί χαρές καί τώρα καί τοῦ χρόνου.

Στό χωριό Πυργετός Δήμου Τεμπῶν τήν παραμονή τῶν Χριστουγέννων, «τ' Αἱ Κουλέντ'»², ομάδες ἀγοριῶν πήγαιναν ἀπό σπίτι σέ σπίτι φωνάζοντας στήν ἐξώπορτα:

Κόλιντα, μέλιντα θεία δῶ' μιά κλούρα
Κι ἅμα δέ μί δώσει θά σί κάμου μί τ' τσικούρα
Ἡ... Κολιντρίτσα, μιλιντρίτσα
θεία δῶ' μ' μιά δικαρίτσα.

Στό χέρι τους κρατοῦσαν τήν «κλούτσα» καί τήν «γκουτσουμάκα». Ἡ

²Μέ τήν ἀναφορά «Ἅγιος Κόλιντας» οὐσιαστικά οἱ Πυργετινοί ἤθελαν νά τονίσουν πῶς ἡ παραμονή τῶν Χριστουγέννων εἶναι τόσο σημαντική, ὅσο καί ἡ γιορτή ἑνός Ἁγίου.

πρώτη ἦταν μιά διχαλωτή χοντρή βέργα καί ἡ δεύτερη ἦταν μιά μαγκούρα μέ ἓνα ἐξόγκωμα στήν ἀπόληξή της. Τήν κλούτσα τήν κρατοῦσαν οἱ καλαντιστές γιατί ἐκεῖ κρεμοῦσαν τίς κουλοῦρες πού μάζευαν. Τίς κουλοῦρες αὐτές, τίς κόλιντες, τίς ἔφτιαχναν οἱ νοικοκυρές, μέ ἀλεύρι, ἀλάτι, ζάχαρη, λίγο λάδι σέ σχῆμα στρογγυλό μέ τρύπα στή μέση. Ὅσο γιά τήν γκουτζουμάκα, μ' αὐτή τά παιδιά χτυποῦσαν τίς πόρτες τῶν σπιτιῶν πού δέν τοῦς ἀνοίγαν. Πολλές φορές οἱ νοικοκυρές στόν Πυργετό, ἔπαιρναν τό πρώτο ἀγόρι πού πήγαινε γιά κόλιντα, τοῦ ἔδιναν χοντρό ἀλάτι καί ἀνακάτευαν τή φωτιά στό τζάκι. Τό παιδί πετοῦσε τό ἀλάτι στή φωτιά καί ἔλεγε: «Ἐδῶ γειά! Ἐδῶ χαρά! Ἐδῶ νύφης, γαμπροί. Ἐδῶ ἀρνούλια, κατσικούλια καί ἀπό ὅλα τα καλά».

Στό χωριό Γόννοι τά παιδιά τραγουδοῦσαν τά «κόλιντρα, μέλιντρα» μέ παρόμοιο τρόπο. Καί φυσικά οἱ εὐχές πού ἔδιναν ἦταν ἀνάλογες μέ τό βίος τῆς κάθε οικογένειας.

Ἡ νοικοκυρά μετά τά κάλαντα δίνει στά παιδιά φιλοδώρημα: στρογγυλές μικρές κουλοῦρες καί σέ ἄλλες περιπτώσεις κάστανα, καρύδια, γλυκά. Ὁ ἀφέντης δίνει μπαχατσίς, δηλαδή χρίματα.

Τό χριστουγεννιάτικο δέντρο

Τό χριστουγεννιάτικο δέντρο φαίνεται ὅτι ἐμφανίστηκε στή νεότερη Ἑλλάδα τήν ἐποχή τοῦ Ὀθωνα. Πρῖν ἀπό τό 1833 κανεῖς στήν Ἑλλάδα δέν ἤξερε τό λεγόμενο «Χριστουγεννιάτικο δέντρο». Εἶναι γερμανικό καί σκανδιναβικό ἔθιμο καί ἀπό ἐκείνους τοῦς λαούς διαδόθηκε καί στούς ἄλλους. Ἡ χρήση πράσινων κλαδιῶν ἀειθαλῶν δένδρων ὑπῆρχε καί στίς ἀρχαῖες γιορτές τῶν «δεντροφοριῶν» καί στίς ρωμαϊκές καί βυζαντινές καλένδες. Σέ κάθε περίπτωση, ὁ στολισμός τοῦ δέντρου συμβολίζει τήν ἀναβλάστηση, τήν καινούργια ζωή, ἐλπίδα καί παρηγορία μέσα στή νέκρωση τοῦ χειμῶνα.

Στήν ἑλληνική παράδοση τό σπίτι στολίζεται μέ κλώνους ἀπό μυρτόδεντρο καί μέ ἄλλες πρασινάδες, καθῶς τά πράσινα κλαδιά ἀντικαθιστοῦν μέσα στόν χειμῶνα τήν ἔλλειψη βλάστησης καί ἀνθοφορίας. Ἡ λαχτάρα γιά τό πράσινο, τό θαλερό, τό ζωντανό μέσα στή νεκρωμένη φύση τοῦ χειμῶνα ἀντανακλάται στό χριστουγεννιάτικο μυρτόδεντρο, τή λεμονιά, τήν κουμαριά, τόν σκίνο καί κάθε ἀειθαλές δέντρο πού στολίζεται μέ καρπούς: πορτοκάλια, κάστανα, ρόδια, ἀμύγδαλα καί μέ ποικίλους συμβολισμούς γιά ἀναβλάστηση, εὐγονία, ἀφθονία καί ἐλπίδα γιά γρήγορη ἔλευση τῆς ἀνοιξης καί τέλος τῆς νάρκης καί τῆς νέκρωσης τοῦ χειμῶνα.

Παρόμοιοι χριστουγεννιάτικοι στολισμοί ὑπῆρχαν καί στή Θεσσαλία.

Τό Χριστόψωμο

Τά Χριστούγεννα κάθε νοικοκυρά με ιδιαίτερη φροντίδα παρασκευάζει τό χριστόψωμο σέ στρόγγυλο σχῆμα καί τό διακοσμεί μέ ἕνα σταυρό ἀπό ζυμάρι ἐπάνω. Στή Θεσσαλία ἡ νοικοκυρά κάνει τό χριστόψωμο ἀπό λεπτοκοσκινισμένο ἄλευρι, μέ γλυκάνισο, ζάχαρη καί ἐκτός ἀπό τόν σταυρό, τό διακοσμεί, τό «κεντάει», μέ καρύδια, ἀμύγδαλα, σουσάμι, κουκουνάρι πού συμβολίζουν τίν πλούσια καρποφορία, τί γονιμότητα, τίν ἀφθονία, τίν καλή τύχη, τίν ἔνωση τοῦ ζευγαριοῦ (καρύδι). Πέρα ἀπό αὐτά, τό χριστόψωμο ἔχει εἰδικά σχήματα καί στολίδια ἀπό ζυμάρι μέ συμβολική σημασία ἀνάλογα μέ τίν ἀσχολία τοῦ νοικοκύρη. Τό χριστόψωμο τῶν Σαρακατσάνων, πού ἦταν μετακινούμενοι κτηνοτρόφοι, φέρει πάνω του ὀλόκληρη στάνη.

Τό χριστόψωμο ἔχει ἐξέχουσα θέση στό χριστουγεννιάτικο τραπέζι, τό ὁποῖο σέ ἀρκετά μέρη στρώνεται ἀπό τίν παραμονή. Στή Θεσσαλία τό κόψιμο τοῦ χριστόψωμου ἀναλαμβάνει ὁ μεγαλύτερος στήν οἰκογένεια, ὁ παππούς, ὁ ὁποῖος τό σταυρώνει καί τό κόβει μέ τό χέρι γιά νά «μῖν πληγώσει τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ».

Πρωτοχρονιά

Τά ἔθιμα τῆς Πρωτοχρονιάς ἐπιδιώκουν τίν εὐετηρία, τίν καλοχρονιά. Εἶναι κυρίαρχη ἡ ἀντίληψη τῆς νομηνίας, ὅτι δηλαδή κάθε τί πού γίνεται στήν ἀρχή μιᾶς περιόδου γίνεται σέ ὅλη τή διάρκειά της. Πιό συγκεκριμένα, στήν περιοχὴ Ἀργιθέας τῶν θεσσαλικῶν Ἀγρῶφων ἐξέταζαν τόν καλό ἢ ἄσχημο καιρό τῆς Πρωτοχρονιάς, καθώς πίστευαν πῶς ὁ καιρός αὐτός θά ἐπικρατοῦσε γιά τίς ἐπόμενες 40 μέρες. Στά Κανάλια τῆς Καρδίτσας προσέχουν νά μῖν κλάψουν, νά μῖ θυμώσουν, νά μῖ μαλώσουν, γιατί αὐτό θά συμβαίνει ὅλη τή χρονιά. Ἐπίσης δέν δανεῖζουν τί μέρα αὐτή ἀντικείμενα τοῦ σπιτιοῦ, γιατί εἶναι σάν νά διώχνουν τό γούρι ἀπό τό σπίτι τους καί θά τοῦς συμβαίνει ὅλο τόν χρόνο.

Τίν παραμονή τῆς Πρωτοχρονιάς καί ἀνήμερα, σέ πολλές περιοχές τῆς Θεσσαλίας ὑπάρχουν προλήψεις καί πρακτικές πού σχετίζονται μέ τίς ἀρκουδες. Χαρακτηριστική εἶναι ἡ περίπτωση τῆς Ἀργιθέας ὅπου ἀνήμερα τίν Πρωτοχρονιά εἶχε λιακάδα ἔλεγαν: «Τά ἴλιασε ἡ ἀρκουδα, τά ἀρκουδάκια της, δέν θά ἔχουμε χεμιῶνα βαρῦ». Οἱ Ἀρβανιτόβλαχοι στό Ἀργυροπούλι

έλεγαν πώς κάθε Πρωτοχρονιά γεννάει ή άρκούδα ένα άρκουδάκι. Στόν Πυργετό παραμονή τής Πρωτοχρονιάς οί παππουδες έριχναν στό τζάκι ένα χοντρό κούτσουρο «γιά νά κατέβει ή άρκούδα νά γεννήσει καί νά ζεσταθεί ό Χριστός». Στά Κανάλια τής Καρδίτσας τά ξημερώματα τής Πρωτοχρονιάς πρίν νά άνατείλει ό ήλιος, ή μητέρα θά λούσει τά παιδιά τής προτου ή άρκούδα λούσει τά άρκουδόπλα της.

Η έννοια τής πρόβλεψης του μέλλοντος είναι ένα μεγάλο ζητούμενο στήν καθημερινή ζωή του ανθρώπου. Ό φόβος γι' αυτό πού έπιφυλάσσει ή προσωπική καί οικογενειακή ζωή, γιά τίς έπιπτώσεις του χρόνου, των εποχών, του καιρού όδηγούν σε μιά σειρά από πράξεις καί ενέργειες, πού βασίζονται σε έδραιωμένες αντίληψεις γιά τους παράγοντες, πού παίζουν τόν καθοριστικό ρόλο. Τό σημάδι, τό γούρι (καλός οίωνός), πού είναι σημεία άναφορής γιά τήν πρώτη μέρα του χρόνου, ουσιαστικά άποτελούν τίς προσπάθειες νά μαντέψουν οί άνθρωποι μέ διάφορα μέσα καί τρόπους τό μέλλον, άμεσα ή μακροπρόθεσμα.

Τό κέρασμα τής βρύσης – Τό άμίλπο νερό

Έθιμο αντίστοιχο μέ τό τάισμα τής βρύσης πού περιγράφηκε κατά τήν άναφορά στά χριστουγεννιάτικα έθιμα. Στήν περιοχή τής Θεσσαλίας οί Καραγκούνες κυρίως πήγαιναν στή βρύση καί τήν άλειφαν μέ λίπα, έριχναν νομίσματα, καλαμπόκι καί στάρι καί εύχονταν: «όπως τρέχει τό νερό, έτσι νά τρέχουν καί τά καλά στό σπίτι, έτσι νά τρέχει καί τό βίος». Μέ βούτυρο καί μέλι καί μέ τίς άνάλογες εύχές άλειφαν τίς βρύσες οί γυναίκες καί στήν περιοχή των Άγρφων. Μάλιστα γιά τήν καλή σοδειά έφερναν καί όσπρια καί φρόντιζαν νά πάνε από τίς πρώτες, γιατί κατά τήν παράδοση ή πρώτη ήταν καί ή πιό τυχερή.

Στή Μαγνησία τά κορίτσια του χωριού θά πάνε καί θά προσφέρουν στή βρύση μέ τά τρεχούμενα νερά τής γειτονιάς τους, διάφορα γλυκά καί λογις-λογις καλούδια, σποράκια αλλά καί κέρατα γιά νά καλοπιάσουν τό στοιχείο του νερού. Τά χαράματα καί πρίν από τό ξημέρωμα τά ίδια κορίτσια θά πάνε πάλι στή βρύση τής γειτονιάς τους μέ τό τρεχούμενο νερό καί θά κουβαλήσουν από τήν ίδια βρύση τό «άμίλπο νερό» μέ τό όποιο θά ραντίσουν τό σπίτι τους λέγοντας τήν εύχή «όπως τρέχει τό νερό, νά τρέχει καί τό βίος, στό σπιτάκι στό χωριό...».

Τό άμίλπο νερό έπαιρναν μέ γκιούμια (μεταλλικά ύδροδοχεία) από τήν βρύση του χωριού καί οί Βλάχες από τήν Τρυγόνα Καλαμπάκας. Άποτελεί μιά

ἐξίλαστήρια προσφορά πρὸς τὸ πνεῦμα πού θεωρεῖται ὅτι κατοικεῖ στὰ νερά.

Τά Πρωτακούσματα καὶ τὰ Πρωταντικρίσματα – Τό Ποδαρικό

Ἀνήμερα τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, ἀπὸ τὸ χάρισμα ὁ ἄνθρωπος βρίσκεται σπὶ δεισιδαμονικὴ ἀναμονή νά πρωτακούσει ἢ νά πρωταντικρίσει κάτι εὐόιοιο. Πρωτακούσματα καὶ Πρωταντικρίσματα εἶναι τὰ βασικά στοιχεῖα τῆς ἀγωνιώδους μαντικῆς τοῦ πρωιοῦ τῆς Πρωτοχροιοῖας.

Μεγάλη βῆση δίνεται στό καλό ποδαρικό, στόν πρώτο ἄνθρωπο πού θά ὑποδεχτεῖ ἕνα σπιτικό σπὶν ἀρχή τοῦ χρόιο, καθώς αὐτό θά τοὺς φέροι καλοτυχία. Οἱ καλορίζικοι ἢ καλόμοιοι, συνήθως τὰ μικρά παιδιὰ, προσκαλοῦνται νά μποῦν πρώτοι καὶ μέ τὸ δεξί πόδι τὸ πρώι τῆς ἀρχιχροιοῖας, τὴν 1η Ἰανοιοῖου, καθώς ἔχουν «καλό ποδαρικό» καὶ ἔτσι ἡ οἰκογένεια ἀπαλλάσσεται ἀπὸ κάθε ἀσθένεια καὶ κακό, «δέν τὴν πῆν' ἀρρώστια». Ἡ νοικοκυρά δίνει σέ αὐτόν πού κάνει ποδαρικό γλυκό, δῶρο καὶ χρήματα.

Στόν Πυργετό «τοῦν στραβό καὶ τοῦν βουμπιοιασμένου» δέν τὸν ἔβαζαν μέσα, προτιμῶντας κυρίως μικρά παιδιὰ πού ἦταν ἄκακα καὶ ἀγνά.

Στὰ Ἄγραφα, ἀπὸ τὴν παραμονή λένε σέ κάποιον δικό τους ἄνθρωπο πού τὸν θεωροῦν καλότυχο νά τοὺς κάνει ποδαρικό. Κατὰ τὴν εἴσοδο τὸν βάζουν νά πατίσει ἕνα σίδερο γιὰ νά εἶναι ὄλοι σιδερέιοι καὶ γεροῖ. Μερικοί φέρουν μαζί τους μῆ πέτρα καὶ λένε: «Ὅπως εἶναι γεροῖ τούτη ἡ πέτρα, ἔτσι γεροῖ νά εἶναι ὄλοι στό σπῆτι.» Ἡ νοικοκυρά φιλεῖ αὐτόν πού κάνει ποδαρικό, τοῦ δίνει γλυκό κυδῶνι καὶ μῆλα ἢ καρύδια, ὅλα μέ συμβολικό χαρακτήρα γιὰ ἀφθονία, εὐημερία καὶ καλοτυχία.

Σπὶ Σκόπελο τὴν παραμονή τῆς Πρωτοχροιοῖας τὴν ὀνομάζουν «κλειδοχροιοῖα», διηλαδή αὐτό πού σπὶν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα ὀνομάζουν «ποδαρικό», ὥστε νά ἔχει τὸ σπιτικό τους ὄλο τὸν χρόνο ὑγεία, χαρά καὶ ἀγάπη.

Ἡ Ἐμπυροσκοπία

Τὸ βράδυ τῆς Πρωτοχροιοῖας ρίχουν πᾶνω σπὶν καυτή πλάκα τῆς πυροστῆς τοῦ τζακιοῦ κόκκους σιταριοῦ ἢ χλωρά φύλλα ἑλιάς, δάφνης ἢ καρυδιῆς καὶ ἀπὸ τὸ πῆδημα τῶν κόκκων ἢ τὸν τρόπο μέ τὸν ὀποιοιο καίγονται συμπεραῖνουν, ἂν ἕνα ἄτομο θά εἶναι ὑγιές κατὰ τὴ διάρκεια τῆς χροιοῖας, θά ἀρρωστῆσει ἢ θά ξεπιτευτεῖ. Τοὺς κόκκους μετὰ τοὺς ρίχουν σπὶ βρύση τοῦ χωριοῦ ἢ στό πηγάδι. Τὸ ἔθιομο αὐτό τὸ ἔκαναν στὰ χωριά τῆς Ἁγῆς (Ἀνατολή).

Στὴν Κρασιά Ἐλασσῶνος πρὶν ἀπὸ τὸ Πρωτοχρονιάτικο δεῖπνο τῆς οἰκογένειας ὁ πατέρας ἢ ἡ μάνα μάζευαν σπυριά σιταριοῦ ἀπὸ τὰ παχινὰ τῶν ζώων, τὰ ὁποῖα ἕνα-ἕνα ἔριχναν στὴν φωτιά, ἀφοῦ τὰ ὀνομάτιζαν γιὰ κάθε μέλος τῆς οἰκογένειας, καὶ ἀνάλογα μὲ τὸν τρόπο πού τινάζονταν ἢ φούσκωναν πρὸς κάποια διεύθυνση, ἐξέταζαν τὴν πορεία τῆς ὑγείας καὶ τὴν προκοπὴ ὄλων. Τὰ σπυριά τὰ ἔπαιρναν ἀπὸ τὰ παχινὰ, γιὰτὶ ἀφοῦ ὁ Χριστὸς γεννήθηκε σὲ παχὶ καὶ τὸ σιτάρι αὐτὸ θὰ φανέρωνε πραγματικά τὴν τύχη τοῦ καθενός.

Στὸν Πυργετὸ ἡ μάνα ἔπαιρνε ἕνα σπύρο σιτάρι, τὸ ὀνομάτιζε καὶ τὸ πετοῦσε στὴν φωτιά. Ἄν ὁ κόκκος ἔσκαζε καὶ πετιόταν πρὸς τὰ ἔξω, τότε θὰ ἦταν γερὴ καὶ καλὴ χρονιά. Ἄν πάλι πήγαινε πρὸς τὰ ἔξω, τότε δὲν θὰ πήγαινε καλὰ.

Τὸ σπάσιμο τοῦ ροδιοῦ

Τὸ πρῶι τῆς Πρωτοχρονιάς, ἡ οἰκογένεια πηγαίνει στὴν ἐκκλησία γιὰ νὰ παρακολουθήσουν τὴ Λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καὶ νὰ ὑποδεχτοῦν τὸν νέο χρόνο, καλὸ κι εὐλογημένο. Στὴν ἐπιστροφὴ, ὁ νοικοκύρης τοῦ σπιτιοῦ ἔχει στὴν τσέπη του ἕνα λειτουργημένο ρόδι, κάνει ποδαρικό καὶ σπάει τὸ ρόδι πίσω του.

Αὐτὸ γινόταν καθὼς πίστευαν πὼς ἡ δύναμη τοῦ ροδιοῦ κρυβόταν στὰ πολλὰ σπύρια του, σύμβολα ἀφθονίας καὶ γονιμότητας, ἀλλὰ καὶ στὸ πορφυρὸ χρῶμα του (χρῶμα πού φέρνει καλὴ τύχη).

Καὶ στὴ Θεσσαλία, τὸ γούρι τῆς ἡμέρας ἦταν τὸ ρόδι. Σὲ κάθε σπίτι κρέμονταν σὲ περίοπτη θέση ρόδια. Ὁ νοικοκύρης ἔπαιρνε ἕνα καὶ τὸ πετοῦσε μὲ δύναμη στὴν αὐλή. Αὐτὸ ἔσκαγε. Ἔτσι ἀφθονα νὰ εἶναι τὰ ἀγαθὰ του σπιτιοῦ καὶ οἱ σοδεῖς ὅπως τὰ σπύρια τοῦ ροδιοῦ. Ἄλλοι τὸ πατοῦσαν καὶ τὸ ἔσπαγαν μὲ τὸ πόδι καὶ οἱ πιὸ χειροδύναμοι μὲ τὴ γροθιά.

Ἡ βασιλόπιτα

Τὸ ἔθιμο τῆς βασιλόπιτας ὑπάρχει σὲ ὅλο τὸν ἑλληνικὸ χῶρο. Οἱ ἐορταστικοὶ ἄρτοι (εὐετηριακὴ προσφορά) γίνονταν κατὰ τὶς ἀρχαῖες ἑλληνικὲς γιορτές, ὅπως καὶ τὰ μελιγμάτα, οἱ ἐξευμενιστικὲς προσφορὲς πρὸς τοὺς νεκροὺς καὶ τὰ ἐπίφοβα πνεύματα.

Τὸ κόψιμο τῆς πίτας γίνεται γιὰ τὴν καλοχρονιά, γιὰ τὴν καλοτυχία καὶ γιὰ τὴν εὐλογία τοῦ Ἁγίου Βασιλείου.

Ἐπάρχουν ἰδιαιτέρως παραδόσεις, λόγιας προέλευσης, ὅπως ἡ σχετικὴ μὲ

τόν Ἅγιο Βασίλειο. Ὄταν ὁ Ἅγιος Βασίλειος ἦταν Ἐπίσκοπος στήν Καισάρεια, ὁ τότε ἑπαρχος τῆς Καππαδοκίας πῆγε νά εἰσπράξει φόρους. Οἱ φοβισμένοι κάτοικοι ἀκολουθώντας τήν προτροπή τοῦ Ἁγίου μάζεψαν ὅ,τι πολύτιμο εἶχαν καί βγῆκαν μέ τόν δεσπότη τους νά προῦπαντήσουν τόν ἑπαρχο. Ὁ Ἅγιος Βασίλειος μέ τήν πειθῶ του καί τήν ἐμφάνισή του ἔπεισε τόν ἑπαρχο νά μὴν πάρει τὰ τιμαλφῆ τῶν κατοίκων. Ἔτσι ἀνέκυψε τό πρόβλημα τῆς ἐπιστροφῆς τῶν δώρων στούς ιδιοκτῆτες τους. Ὁ Ἅγιος σκέφτηκε καί προέτρεψε τοὺς κατοίκους νά παρασκευάσουν μικρές πίτες καί ἔβαλε μέσα σέ κάθε μιὰ ἓνα ἀντικείμενο. Μέ θαυματουργό τρόπο καθένας πῆρε ὅ,τι εἶχε προσφέρει. Ἀπό τότε στή γιορτῆ τοῦ Ἁγίου φτιάχνουμε πίτες καί βάζουμε μέσα νομίσματα. Ἡ παράδοση αὐτή ἀγαπήθηκε πολὺ ἀπὸ τοὺς πληθυσμούς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὅπου ὁ Ἅγιος ἦταν ιδιαίτερα οἰκεῖος.

Ἡ σπιτική βασιλόπιτα ἐτοιμάζεται εἴτε ὡς ψωμί στήν ἀγροτική παράδοση, εἴτε ὡς γλύκισμα στήν ἀστική παράδοση.

Ἡ βασιλόπιτα στή Θεσσαλία εἶναι τυρόπιτα ἢ κρεατόπιτα μέ φύλλα, ἐνῶ στοὺς πρόσφυγες ἀπὸ τὴν Μικρὰ Ἀσία γλύκισμα ἢ γλυκὸ ψωμί ζυμωμένο μέ διάφορα μυρωδικά. Οἱ Σαρακατσάνοι σέ κάποιες περιπτώσεις ἔφτιαχναν τὴν πίτα τό πρωὶ τῆς παραμονῆς, ἀνακατεύοντας μέσα στό ζυμᾶρι γάλα, βούτυρο καί μέλι ἢ ζάχαρη γιὰ νά πάει καλά ἡ χροιά.

Στή Θεσσαλία ἡ βασιλόπιτα μέ τό φύλλο ἀποτελοῦσε τό κυρίως φαγητό τῆς οἰκογένειας στό πρωτοχρονιάτικο τραπέζι. Μέσα στή βασιλόπιτα ἔβαζαν μέσα ἓνα κέρμα καί ἄλλα «σημάδια», ὅπως κλῆμα, τριφύλλι, καλαμπόκι, σιτάρι, φασόλι καί ἄχυρο, σύμβολα τῆς κύριας ἀσχολίας τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας.

Πιό συγκεκριμένα, στήν Κρανιά Ἐλασσῶνος, ἐκτός ἀπὸ τὸν παρὰ, ἔβαζαν ἓνα κομμάτι ἄχυρο, ἓνα φύλλο ἀπὸ πουρνάρι καί μιὰ φούρκα. Ὅποιος ἔβρισκε τὸν παρὰ, θά τὸν «ἔτρεχαν» ὅλο το χρόνο τὰ χρήματα, ὅποιος τὸ ἄχυρο θά γινόταν ζευγίτης, ὅποιος τὸ πουρναρόφυλλο τσομπάνος καί ὅποιος ἔβρισκε τὴ φούρκα θά γινόταν κираτζίς (ἀγωγιάτης).

Ἴδια σημάδια ἔβαζαν καί στήν περιοχὴ τῆς Ἀργιθέας τῶν θεσσαλικῶν Ἀγράφων.

Στόν Ἀμπελῶνα Λάρισας, μέσα στήν πίτα ἔβαζαν ἐπιπλέον καί ἓνα ξυλαράκι ἀπὸ κλῆμα ἀμπελιοῦ γιὰ τὰ ἀμπέλια καί ἓνα σπιρτόξυλο γιὰ τό σπιτί. Ὅποιος ἔβρισκε τό φλουρί ἔπρεπε νά ἀνάψει κερί στήν Παναγίτσα. Στόν Πυργετό, ἐκτός ἀπὸ τὰ κοινὰ σημάδια παλιότερα ἔμπαιναν καί φασόλια, ρεβίθια, καλαμπόκια καί κομμάτι ἀπὸ μουριά πού συμβόλιζαν τὸν μεταξοσκώληκα.

Τό νόμισμα αυτό πού βρίσκεται από τόν τυχερό έκτός από τήν μαντική σκοπιμότητά του ἔχει καί μαγική, ἀκόμη καί θρησκευτική. Τό ἀσημένιο ἤ χρυσό καί γενικά στυλινό χρῶμα του εἶναι ἀντιβασκάνιο. Ἡ δύναμή του ἀπό τό ψωμί, πού μαζί του ζυμώθηκε καί ψήθηκε, εἶναι γονιμική γιά τά κτίματα τοῦ σπιτιοῦ. Ὁ σταυρός του, ἂν εἶναι κωνσταντιναῖο, εἶναι θεϊκή προστασία, γι' αὐτό καί τό φυλάνε κοντά στίς εἰκόνες. Τό πίο σπουδαῖο εἶναι πῶς φέρνει καλή τύχη σέ ὅποιον τό κερδίζει καί τό ἔχει πάνω του.

Παρόμοιο ρόλο ἔχουν καί τά γεωργικά καί ποιμενικά σύμβολα πού βάζουν μέσα στήν πίτα, ἀλλά καί ὅλη ἡ πίτα πού φέρνει εὐλογία καί καλοτυχία. Μέ τά κομμάτια πού ὀνοματίζονται γιά τόν Χριστό, τήν Παναγία καί τόν Ἅγιο Βασίλη, ἡ πίτα θεωρεῖται ἁγιασμένη. Ἀπό τήν βασιλόπιτα ταῖζουν τά ζῶα τους γιά νά εἶναι γερά καί ἀποδοτικά, ἐνῶ οἱ γεωργοί τί ρίχνουν στά χωράφια τους γιά νά καρπίσουν. Σέ κάποιες περιοχές οἱ ἀνύπαντρες γυναῖκες βάζουν κάτω ἀπό τό μαξιλάρι τούς κομμάτι ἀπό τί βασιλόπιτα γιά νά ὀνειρευτοῦν τόν γαμπρό.

Τό κόψιμο τῆς πίτας ἀποτελεῖ τελετουργική διαδικασία γιά τήν οἰκογένεια.

Τό μεσημέρι ὁ νοικοκύρης, ἢ ὁ μεγαλύτερος τῆς οἰκογένειας ἔκοβε τί βασιλόπιτα μέ τήν καθιερωμένη σειρά. Ἀφοῦ τί γύριζε τρεῖς φορές, τί σταύρωνε καί μέ κυκλική φορά πρὸς τά δεξιά, ἔκοβε πρῶτα το κομμάτι τοῦ Χριστοῦ, δεύτερο τῆς Παναγίας, τρίτο τοῦ Ἁγίου Βασίλη. Ἀκολουθοῦσαν τά μέλη τῆς οἰκογένειας, πού εἶχαν μερίδιο, κατὰ σειρά ἡλικίας, καθὼς καί οἱ ξενιτεμένοι, οἱ φιλοξενοῦμενοι, τό σπίτι, οἱ φτωχοί κ.λπ. Ὅταν ἔπαιρνε τό κομμάτι του τό παιδί, φιλοῦσε τό χέρι τοῦ γονέα.

Στό ἀστικό πλαίσιο τοῦ 20οῦ αἰῶνα ἡ πίτα εἶναι γλύκισμα.

Τά Ρουγκατσάρια

Ἕνα σημαντικό ἔθιμο τῆς Πρωτοχρονιάς ἦταν τά ρουγκατσάρια (στά θεσσαλικά λουγκατσάρια), πού γύριζαν ἀπό σπίτι σέ σπίτι καί ἀπό χωριό σέ χωριό χορεύοντας καί τραγουδώντας τόν Ἅϊ-Βασίλη καί ἄλλα εὐχαιτικά καί ἐπαινετικά τραγούδια. Μέ τά ρουγκατσάρια δέν γινόταν, παρὰ μιά ἀναπαράσταση καί ἕνας συμβολισμός τοῦ θανάτου καί τῆς ζωῆς, τῆς Ἀνάστασης καί τοῦ ξυπνήματος τῆς φύσης ἀπό τί χειμωνιάτικη νάρκη, τό διώξιμο τοῦ παλιοῦ ἀπ' τόν καινούργιο χρόνο.

Σέ ὀρισμένα χωριά τῆς περιοχῆς τῆς Καρδίτσας, διατηρεῖται τό ἔθιμο μέ τά ρουγκατσάρια ἢ ρουγκατσάρια. Αὐτά ἀποτελοῦνταν ἀπό μιά ὁμάδα νέων πού ἀπό τί δεύτερη μέρα τῆς Πρωτοχρονιάς ὡς τά Φῶτα γύριζαν ἀπό σπίτι σέ

σπίτι, σκορπώντας φόβο στους μικρούς και γέλιο στους μεγαλύτερους. Στο μπουλούκι των ρουγκατσαράων απαραίτητα υπήρχαν ένας γαμπρός και μία νύφη που συμβόλιζαν τη γονιμότητα. Τήν ίδια περίοδο ἔθιμα με παρόμοιες μεταμφιέσεις γίνονταν και στην Ἀργιθέα των θεσσαλικῶν Ἀγραφῶν, ὅπως επίσης και στα χωριά τοῦ κάτω Ὀλύμπου.

Στὴν περιοχή τῆς Ἐλασσόνας (Λιβάδι) τὸ ἔθιμο πού συναντᾶει κάποιος τὴν περίοδο τῆς Πρωτοχρονιάς εἶναι τὰ «Μπαμπαλιούρια». Ἄνδρες με μάσκες ζῶν, κρεμασμένα κουδούνια, ἀλλὰ και με ἰδιόρρυθμες στολές ἐκείνη τὴν περίοδο τριγυρίζουν στὰ χωριά γιὰ νὰ μοιράσουν εὐχές και τὸ μήνυμα τῆς νέας χρονιάς.

Στὴν Κρανιά Ἐλασσῶνος τὸ ἔθιμο ἦταν τὰ μπαμπαλιούρια με τοὺς κουδουνάδες, ὅπου τα πρῶτα συγκροτοῦνταν ἀπὸ νέους ντυμένους με φουστάνες πού πήγαιναν σὲ μπουλούκια, ἐνῶ οἱ δεῦτεροι ἦταν οἱ γελωτοποιοὶ κάθε ὀμάδας πού εἶχαν μαυρισμένα πρόσωπα με καπνιά, κουδούνια κρεμασμένα σπὶ μέση, ἓνα ξύλο κρανιάς στὸ χέρι τάχα γιὰ νὰ φοβερίζουν τὰ παιδιά.

Στὸν Πυργετὸ τὸ ἔθιμο δρώμενο πού σχετίζεται με τὴ μεταμφίεση εἶναι οἱ ἀράπηδες πού χόρευαν τὴν Πρωτοχρονιά και ἀνήμερα τῶν Φώτων τὸ γαϊτανάκι. Οὐσιαστικά, πρόκειται γιὰ μιὰ ὀμάδα δώδεκα νεαρῶν με διάφορους ρόλους, μεταξύ των ὁποίων νύφες και γαμπροί, ὁ καπετάνιος και οἱ ἀράπηδες, πού ἦταν ντυμένοι στὰ μαῦρα με προβιές και εἶχαν τὸ πρόσωπο σκεπασμένο με δέρμα ἀπὸ κατσίκι.

Ἐνα ἔθιμο πού κρατᾶει τίς ρίζες του στὴν Ἀνατολική Ρωμυλία και σχετίζεται με τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν εὐχῶν γιὰ καλὴ χρονιά εἶναι τὸ ἔθιμο τῆς καμίλας. Τὸ βράδυ τῆς παραμονῆς τῆς Πρωτοχρονιάς περνοῦσε ἡ καμίλα ἀπὸ τὸ σπίτι και τραγουδοῦσαν. Ὅλοι οἱ νοικοκυραῖοι ἄνοιγαν τὴν πόρτα τους και κάπι τοὺς ἔδιναν. Κύρια πρόσωπα ἦταν ὁ ντιβιτζής-καμπλιέρης και ἡ καμίλα. Οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι ἦταν μεταμφιεσμένοι σὲ διάφορα ζῶα.

Στὸ Μεγάλο Μοναστήρι τῆς Λάρισας, οἱ ντιβιτζῆδες ντύνονται με προβιές και φοροῦν στὸ κεφάλι τὸ καούκι πού εἶναι καπέλο και μάσκα μαζί, εἶναι φτιαγμένο ἀπὸ «κιτσιὰ» (ἀρνίσιο μαλλί), στολισμένο με καθρεφτάκια (γιὰ τὸν ξορκισμό τῶν πνευμάτων) και πολύχρωμες κορδέλες. Σπὶ μέση και τὰ πόδια φοροῦν μικρὰ κουδουνάκια πού δημιουργοῦν θόρυβο ὅταν χορεύουν ἢ τσακώνονται. Στὰ χέρια κρατοῦν τὸ «τοπούζ» (ξύλινο ρόπαλο), τὸ ὁποῖο χτυποῦνε στὸ ἔδαφος κάτω ἐκβιάζοντας, κατά κάποιον τρόπο, τὴ γονιμότητα τῆς γῆς. Ἡ καμίλα εἶναι μιὰ ξύλινη κατασκευὴ σκεπασμένη με «τσόλι» (ὕφαντὸ ἀπὸ τραγίσιο μαλλί), με ἓναν μακρόστενο λαμὸ ἀπὸ προβιά, ὅπως

καί τό κεφάλι της, μέ κρεμασμένα πολλά μεγάλα μπρούτζινα κουδούνια (τούτσα). Ὁ θόρυβος τῶν κουδουνιῶν, καθῶς ἡ καμίλα κουνιέται, συντελεῖ στό ξύπνημα τῆς φύσης ἀπό τή χειμωνιάτικη νάρκη.

Τά κάλαντα τῆς Πρωτοχρονιάς

Τά κάλαντα πού τραγουδᾶνε σήμερα στίς πόλεις καί τά χωριά καί ἀρχίζουν μονότονα μέ τό «καλῖν ἐσπέραν ἄρχοντες» καί «ἀρχιμηνιά καί ἀρχιχρονιά» Ὁ καλαντάρης στόν παραδοσιακό πολιτισμό ἔπρεπε νά εἶχε ἔμφυτό το στοιχείο τοῦ αὐθορμητισμοῦ, τοῦ αὐτοσχεδιασμοῦ, τῆς στιχοπλοκίας καί τῆς μουσικότητας. Αὐτά τόν καθιστοῦσαν ξεχωριστό ἀπέναντι στούς ἄλλους, ἀλλά καί ἐπιθυμητό, ὥστε νά ἀνοίξει κανεῖς τό σπίτι του καί νά ἀκούσει τά κάλαντα. Στὴν πατρίδα μας τά κάλαντα, τά τραγούδια τοῦ «ἀγερμού» ἀνθισαν τὴν ἴδια ἐποχή, πού ἄρχισε νά ἀνθεῖ καί τό δημοτικό τραγούδι.

Ὅταν στὴν Ἑλλάδα τά Χριστούγεννα γιορτάζονταν χωρὶς νά ἀνακατεῦνται μέ τά γενικότερα ἔθιμα τοῦ νέου χρόνου, ὁ Ἅγιος Βασίλης ἦταν μεταξύ τοῦ πραγματικοῦ Ἱεράρχη τῆς Καισαρείας καί ἑνός προσώπου συμβολικοῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, πού ξεκινοῦσε ἀπὸ τά βάρη τῆς Ἑλληνικῆς Ἀσίας, καί ἔφτανε τὴν ἴδια μέρα σέ ὅλα τα πλάτη, ἀπὸ τὸν Πόντο ὡς τὴν Ἑπτάνησο καί ἀπὸ τὴν Ἥπειρο ἕως τὴν Κύπρο. Ξεκινοῦσε σάν μεσαιωνικός πεζοπόρος, ἀμέσως ὕστερα ἀπὸ τά Χριστούγεννα μέ τό ραβδί στό χέρι, καί περνοῦσε ἀπὸ τοὺς διάφορους τόπους, καλόβολος πάντα καί ὀμιλητικός. Ἐκεῖνο πού ἔφερνε στοὺς ἀνθρώπους ἦταν ὄχι δῶρα ἀλλὰ καλή τύχη ἰδιαίτερα καί τὴν ἱερατικὴ εὐλογία του. Τό μόνο κάπως συγκεκριμένο ἦταν τό μαγικό ραβδί του, ἀπὸ ὅπου μέ θαυμαστό τρόπο βλάσταναν ἢ ζωντάνευαν κλαδιά καί πέρδικες.

Ἀξίζει νά σημειωθεῖ πὼς στὴν λαϊκὴ ἀντίληψη ὁ Μέγας Βασίλειος ἦταν ἓνας ἀνθρώπινος ἅγιος, καθόλου συναξαρικός, πού περιπατεῖ ἀνάμεσά μας, καί ζεῖ σάν ταξιδιάρης ἢ σάν γεωργός μέ τό ἀλέτρι του, σάν ἐπισκέπτης μέ καλὸ ποδαρικό ἢ σάν μάντης καί κουβαλητῆς τῆς Τύχης.

Τά Ἑλληνικά κάλαντα σέ διάφορες παραλλαγές κατὰ τόπους μᾶς δίνουν τὴ μορφὴ καί τὴν παρουσίαν τοῦ δικοῦ μας Ἁγίου Βασίλη. Παραλλαγές ὁμως παρουσιάζουν καί τά ἀγιοβασιλιάτικα κάλαντα ὡς πρὸς τὴν περιγραφὴ τοῦ ἀγίου πού ἐγκωμάζουν. Φαίνεται ὅτι στὰ βυζαντινά χρόνια ἦταν περισσότερο θρησκευτικά, καί ἐπαινοῦσαν τὸν Ἅγιο Βασίλη σάν πραγματικό ἱεράρχη, ἐξιστορώντας τὴν ἀντίστασή του τότε στίς ἀξιώσεις τοῦ παραβάτη Ἰουλιανοῦ. Ὅστερα πέρασαν στὴ γνωστὴ σκηνὴ τοῦ γραμματισμένου Ἁγίου Βασίλη, πού ἔρχεται ἀπὸ τὴν Καισαρεία, καί στό τέλος ξέχασαν τὴν ιδιότητα καί τὴν

πατρίδα του καί τόν ἔκαμαν ἀπλό ζευγολάτη, πού τόν συνάντησε στή γῆ ὁ Χριστός, ὅταν κατέβηκε γιά εὐλογητική περιοδεία.

Μέ τέτοια λοιπόν ἐμφάνιση καί παρουσία γνώριζαν τόν πρωτοχρονιάτικο Ἄν Βασίλη οἱ Ἑλληνικές γενεές. Δέν ἔφερε τίποτα ὁ Ἅγιος Βασίλης. Ἀντίθετα, λές καί ζητοῦσαν τίν εὐλογία του, μέ τό νά μοιράζουν ἀπό δική τους πρόθεση οἱ ἄνθρωποι δῶρα καί λεφτά.

Οἱ Βλάχοι στήν Τρυγόνα Καλαμπάκας τραγουδοῦσαν τίν ἐξῆς παραλλαγή στά κάλαντα:

*Ἅγιος Βασίλης ἔρχεται, Γενάρης ξημερώνει,
- Βασίλη μ', ποῦθεν ἔρχεσαι καί ποῦθεν κατεβαίνεις;
- Ἐγώ ἀπ' τή μάνα μ' ἔρχομαι καί στό σχολεῖο πηγαίνω.
- Βασίλη, ἄν ξέρεις γράμματα πές μας τίν ἀλφαβῆτα
κι ἡ πατερίτσα ἦταν χλωρή κι ἀπόλυσε κλωνάρια.
Κλωνάρια, χρυσοκλώναρα κι ἀργυρά εἶν' τά φύλλα
καί κάτω στή ριζούλα του μιά κρυσταλένια βρύση.
Κατέβηκε ἕνας πέρδικας νά πιεῖ κρύο νεράκι.
Παίρνει νερό στά νύχια του καί χιόνι στά φτερά του,
δροσίξει τόν ἀφέντη του, δροσίξει τίν κυρά του.
Νά ζῆστε, παλληκάρια μου, νά ποῦμε καί τοῦ χρόνου!*

Στό Δροσερό της Πύλης Τρικάλων τά ἀγόρια μέρες πρὶν ἀπό τίν Πρωτοχρονιά ἐτοίμαζαν μιά σούβλα περίπου ἑνός μέτρου ἀπό ξύλο κυδωνιάς μέ αἰχμηρή ἄκρη. Τό ἀπόγευμα τῆς 30ῆς Δεκέμβρη ὁμάδες ἀγοριῶν χτυποῦσαν κουδούνια πού εἶχαν πάρει ἀπό τό κοπάδι προειδοποιώντας τούς κατοίκους γιά τίν ἐπόμενη μέρα πού θά ἔλεγαν τόν Ἄγιοβασίλη. Τό ξημέρωμα τῆς παραμονῆς παρέες ἀγοριῶν τραγουδοῦσαν στά σπίτια «Ἅγιος Βασίλης ἔρχιτι, Γιουνάρης ξημρών' κ.ο.κ.». Οἱ νοικοκυρές ὡς φιλοδώρημα τούς ἔδιναν χοιρινό κρέας πού τό κάρφωναν στή σούφλα.

Στήν Κρασιά Ἐλασσῶνος τά πρωτοχρονιάτικα κάλαντα τά τραγουδοῦσαν τά μπαμπαλιούρια χορευόντας, ἐνῶ στή συνέχεια ὁ χορός διαλυόταν καί ἀνά ὁμάδες πῆγαιναν τιμητικά πρῶτα στόν παπά ταγουδώντας εἰδικά κάλαντα, καί μετά σέ σπίτια μέ παραλλαγές στά κάλαντα γιά τόν εὐκατάστατο, τίν ἀραβωνιασμένη, τό νιόπαντρο ζευγάρι κ.ο.κ.

Οἱ πρόσφυγες ἀπό Ἀνατολική Ρωμυλία ὀνομάζουν τίν παραμονή τῆς Πρωτοχρονιάς Σοῦρβα.

*Σοῦρβα σοῦρβα γιά χαρά
γιά καλή νοικοκυρά.*

*Ὅσες τρύπες στοῦ διρμόν
τόσες θημουνιές σ' ἁλών'.*

Τὴν παραμονὴ τὰ παιδιά τραγουδοῦσαν τὰ κάλαντα καὶ γιόρταζαν τὸ ἔθιμο τῆς Τρισιτάλκας. Ἔχοντας ἓνα ξύλο ἀπὸ κλαδί κρानιᾶς, ὡς σύμβολο ὑγείας, στολισμένο μὲ κορδέλες πήγαιναν στὰ σπίτια καὶ χτυποῦσαν στὴν πλάτη τοὺς μεγάλους ἀλλὰ καὶ ὄσους συναντοῦσαν, ἕως καὶ τὰ ζῶα. Ἔτσι, ἀπομάκρυναν τὰ δαιμόνια καὶ οἱ μεγάλοι τοὺς ἔδιναν παράδες. Ὅταν μὲ τὴν Τρισιτάλκα χτυποῦσαν τὴν πλάτη τῶν μεγάλων ἔλεγαν: Τρὶς τρισιτάλκα καὶ τώρα καὶ τοῦ χρόνου! Καὶ πάλι τ' Ἄν Βασίλη!».

Στὸ Λιβάδι Ἐλασσῶνος τὴν παραμονὴ τῆς Πρωτοχρονιᾶς τὰ παιδιά τραγουδοῦν τὰ ἀγιοβασιλιάτικα κάλαντα φωνάζοντας « Σούρβα».

Στὴ Ραψάνη τὰ ἀγόρια ἔβγαιναν γιὰ τὰ λεγόμενα “Σούρβα” τὴν προσπαραμονὴ τοῦ νέου ἔτους καὶ τραγουδοῦσαν ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι: “Σουρβα-σουρβα καὶ Ἄν Βασίλης, Θειά δῶ(ς) μ' πεσκέσια!

Στὸν Ἀμπελῶνα Λάρισας τὰ ἀγόρια μόνον ζώνονταν μὲ βαριά κουδούνια, φοβερίζοντας τὰ μικρὰ παιδιά ἐνῶ οἱ νοικοκυρὲς καλοῦσαν τὰ παιδιά γιὰ ποδαρικό. Τὸ πρῶτο πού πήγαινε τὸ ἔβαζαν νὰ καθίσει κάτω γιὰ νὰ κλωσίσουν οἱ κόττες τους καὶ νὰ κάνουν πουλάκια. Ἀκόμη τὸ ἔβαζαν νὰ σκαλίσει τὴ φωτιά καὶ νὰ πει «Ἐδῶ γαμπρούς, ἐδῶ πλοῦτος, ἐδῶ λεφτά, ἐδῶ ἀρνάκια».

Τὰ Θεοφάνεια – Ὁ Ἁγιασμός τῶν ὑδάτων

Σήμερα εἶν' τὰ Φῶτα κι ὁ φωτισμός...

Τὰ Θεοφάνεια, ἢ Φῶτα, ὅπως κοινὰ τὰ ἀποκαλεῖ ὁ λαός, ἀποτελοῦν τὴ μεγάλην γιορτὴ τοῦ χριστιανισμοῦ, θεότρομη, καθὼς τότε ἀγιάζονται τὰ ὕδατα καὶ φεύγουν τὰ παγανά. Ὁ ἁγιασμός τῶν ὑδάτων γίνεται κατὰ πρῶτον τὴν παραμονὴ τῶν Θεοφανίων στὴν ἐκκλησία καὶ λέγεται πρωταγίαση ἢ φώτιση. Ὁ ἱερέας κατόπιν μὲ τὸν Σταυρὸ καὶ τὴν πρωταγίαση γυρίζει σὲ ὅλα τὰ σπίτια καὶ μὲ ἓνα κλωνί βασιλικοῦ ραντίζει ὅλους τοὺς χώρους τοῦ σπιτιοῦ. Τὴν πρωταγίαση τὴ ρίχνουν καὶ στὴ γῆ καὶ στὰ ζῶα τους οἱ ἄνθρωποι. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο φεύγουν τὰ πονηρὰ πνεύματα καὶ σύμφωνα μὲ τὴ λαϊκὴ δοξασία οἱ καλικάντζαροι ἐπιστρέφουν στὰ ἔγκατα τῆς γῆς γιὰ νὰ ἀρχίσουν νὰ πριονίζουν καὶ πάλι τὸ δέντρο τῆς ζωῆς πού στηρίζει τὴ γῆ.

Κατὰ τὴ λαϊκὴ ἀντίληψη, τὴ νύχτα τῆς 5ης Ἰανουαρίου ἀνοίγουν οἱ οὐρανοί, καὶ ὅ,τι ζηπίσεις γίνεται, ἢ θάλασσα γλυκαίνει καὶ πίνεται, οἱ ἄνεμοι βαρφτίζονται καὶ ἡμερώνουν, ἀκόμη καὶ τὰ ζῶα μιλοῦν.

Ἡ Ἐκκλησία, ὀδηγώντας σ' αὐτὸ τὸ θαῦμα, ὑπογραμμίζει: «Σήμερον τῶν

υδάτων αγιάζεται ή φύσις». Η «φύσις τῶν υδάτων» αγιάζεται, δηλαδή αποκτᾶ ξανά, μέ τή δύναμη τοῦ σταυροῦ, τόν ἱερό της χαρακτῆρα, πού κατά τή διάρκεια τοῦ χρόνου πού πέρασε, ἀπώλεσε.

Τήν ἔννοια τοῦ καθαροῦ καί τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπό τήν ἐπήρεια τῶν δαμονίων του ἔχει καί ἡ δημιουργία σταυροῦ στό ἀνώφλι τοῦ σπιτιοῦ μέ τά κεριά τῶν Φώτων. Ἀκόμη παίρνουν «καινούργιο» νερό, ἀγιασμένο ἀπό τήν κατάδυση σ' αὐτό τοῦ σταυροῦ καί μέ αὐτό ραντίζουν τό σπίτι, τή γῆ καί τά ζῶα τους. «Ἀγιασμό» κρατοῦν καί στό εικονοστάσι τοῦ σπιτιοῦ γιά τίς δύσκολες ὥρες.

Τό νερό σπίν παράδοση εἶναι ζωντανό καί αἰσθάνεται (κοιμᾶται, ξυπνᾶ, τό καλημερίζουμε, εἶναι ἀμίλητο), ἔχει δύναμη ἐξαγνισμοῦ καί καθαροῦ. Ἀπό ἐκεῖ καί ἡ ἰδιαίτερη σημασία τῆς βρύσης ἢ τοῦ πηγαδιοῦ πρὸς τά ὅποια ἐκδηλώνεται ὁ ἀπαραίτητος σεβασμός μέ τήν ἐπίσκεψη τῆς νύφης, τήν προμῆθεια νέου ἀμίλητου νεροῦ κατά τήν πρώτη τοῦ ἔτους κ.λπ.

Ὁ μέγας ἀγιασμός, ὁ ὁποῖος γίνεται παντοῦ, ἀποτελεῖ τελετή καθαγιασμοῦ καί ἐξαγνισμοῦ τῶν υδάτων. Μέσα στά παγωμένα συνήθως νερά ρίχνεται ὁ σταυρός καί νέοι βουτοῦν γιά νά τόν πιάσουν, γεγονός πού θεωροῦν ἰδιαίτερα σημαντικό γιά τήν υγεία καί τήν καλή χρονιά. Ἐνα πῖο πολύ φῶς ἀπό τόν ἥλιο τοῦ Γενάρη δημιουργεῖ μιᾶ ἐλπίδα γιά τήν ταχύτερη ἔλευση τῆς ἀνοιχῆς καί τήν ἐξοικείωση μέ τή φύση.

Τήν ἴδια ἡμέρα σέ πολλά μέρη τῆς Ἑλλάδος γινόταν πλῦσιμο τῶν φορητῶν εἰκόνων σέ λίμνες, ποτάμια ἢ στή θάλασσα, γιά νά καθαριστοῦν.

Τά κάλαντα τῶν Φώτων

Ἔθιμο τῆς παραμονῆς τῶν Φώτων εἶναι καί οἱ ἀγερομοί τῶν παιδιῶν, τά ὅποια γυρίζουν ἀπό σπίτι σέ σπίτι καί τραγουδοῦν:

*Σήμερα τά Φῶτα καί ὁ φωτισμός
Καί χαρά μεγάλη καί ὁ Ἀγιασμός.
Κάτω στόν Ἰορδάνη τόν ποταμό
Κάθεται ἡ κυρά μας ἡ Παναγιά
Καλημέρα, καλησπέρα, Καλή σου μέρα ἀφέντη μέ τήν κυρά.*

Καί τά κάλαντα τῶν Φώτων συναντῶνται μέ κατά τόπους παραλλαγές. Οἱ πρόσφυγες ἀπό Ἀνατολική Ρωμυλία τραγουδοῦν:

*Σήμερα τά φῶτα κι ὁ φωτισμός
Καί χαρά μεγάλη στοῦν ἀφέντη μας.*

*Κάτω στούν Ίουρδάνη τούν πουταμό
Κάθιτι ή κυρά μας ή Δέσποινα
Μέ τά θυματούρια στά δάχτυλα
Καί τούν άγιου Γιάννη παρακαλεϊ
- Άγιέ μου Γιάννη καί Πρόδρομε,
Δύνασαι βαφτίσεις Θεοῦ παιδί;
- Δύναμαι καί θέλω καί προσκυνῶ καί Τόν Κύριό μου παρακαλῶ.*

Στό Δροσερό τοῦ Δήμου Πύλης Τρικάλων τό βράδυ τῆς προπαραμονῆς τῶν Φώτων ὅλοι ἔπρεπε νά λουστοῦν, νά εἶναι καθαροί γιά νά φιλήσουν τόν σταυρό καί τά παιδιά «Γιά νά ποῦν τά Φῶτα». Στόν ὦμο, εἶχε ὁ καθένας τόν τρουβά γιά νά βάζει μέσα τίς «φουτόκλουρες» πού ζύμωναν οἱ γυναῖκες τήν προπαραμονή καί τίς ἔδιναν ὡς φιλοδώρημα μαζί μέ λουκάνικα στούς καλαντιστές.

Οἱ Μεταμφιέσεις τῶν Θεοφανείων

Μέ τά Θεοφάνεια συνδέονται τά φυσιοκρατικά δρώμενα τοῦ Δωδεκαμημέρου, στή Θεσσαλία, τά γνωστά Ρογκάτσια, Ρογκατσάρια, Λιουγκατσάρια, Ἀράπηδες. Πρόκειται γιά ομάδες ἀνδρῶν μεταμφιεσμένων μέ δέσματα ζῶων, μέ μάσκες καί κουδούνια, πού γυρνοῦν στούς δρόμους καί τά σπίτια καί παριστάνουν νύφη, γαμπρό, πεθερά, γατρό, ἀράπη κ.ά., σκορπίζοντας τόν φόβο στά παιδιά καί ἀναπαριστώντας διαδικασία γάμου, θανάτου καί ἀνάστασης κ.ά. Καί οἱ μεταμφιέσεις αὐτές, ὅπως καί ἄλλες τῆς Πρωτοχρονιάς καί τῆς Ἀποκριᾶς, συνδέονται μέ ἀρχέγονα λατρευτικά δρώμενα τῆς ἀρχαιότητος. Τό συγκεκριμένο ἔθιμο, μέ τούς ἐκκωφαντικούς θορύβους τῶν κουδουνιῶν συμβολίζει τόν καθαρισμό καί τήν ἐκδίωξη τῶν δαμονικῶν ὄντων καί τῶν κακοποιῶν στοιχείων τοῦ Δωδεκαμημέρου.

Εἰδικότερα, στό Ζάрко τοῦ Δήμου Φαρκαδόνας τό ἔθιμο αὐτό τό ὀνόμαζαν Καβούκι καί γινόταν στίς 5, 6, καί 7 τοῦ Γενάρη. Τά παλιότερα χρόνια συμμετείχαν ὅσοι ἐπρόκειτο νά πᾶνε φαντάροι ἢ νά παντρευτοῦν. Ὁ «Γκέκας» ἢ «Καβουκάς» διακρινόταν γιά τήν πανύψηλη σκούφια του, τό καβούκι, τό ὁποῖο μετά τήν ἀναπαράσταση τοῦ ἐθίμου καί τούς χορούς τό ἔκαιγαν, συμβολίζοντας τήν ἀπελευθέρωση τῶν Ἑλλήνων ἀπό τόν τουρκικό ζυγό.

Ρογκατσάρια ἢ Ρουγκατσάρια ἐπίσης ἔκαναν καί στά χωριά τῆς Καρδίτσας, ἐνῶ στά Κανάλια τῆς Καρδίτσας οἱ ρογκατσαράιοι ἢ ρογκατσάρηδες μεταμφιεσμένοι μέ περικεφαλαίες καί κουδούνια ἐπισκέπτονται τά σπίτια,

τραγουδοῦν καί συγκεντρῶνουν χρήματα, λουκάνικα κ.λπ.

Γενικότερα, οἱ Καραγκούνηδες ἔδιναν μεγάλη σημασία στή γιορτή τῶν Θεοφανείων καί μετά ἀπό μεγάλη προετοιμασία τήν παραμονή τά ρογκατσάρια, μέ μάσκες ἀπό χαρτί ἢ προβιά, ζωσιμένοι μέ κουδούνια καί πολύ μεγάλα κυπριά, γυρίζουν στά σπίτια τῶν χωριῶν καί τραγουδοῦν. Κάθε νοικοκύρης προσφέρει τσίπουρο στούς μί μεταμφιεσμένους, ἐνῶ ἡ νοικοκυρά δίνει πορτοκάλι καί γλυκά στούς παντρεμένους καί τά κορίτσια πού τούς συνοδεύουν. Οἱ μασκοφόροι ζητοῦν κατόπιν ἕνα αὐγὸ «γιά τόν παππού».

Στὴν περιοχὴ τῶν Τρικάλων καί πάλι τά ρουγκάτσια μεταμφιεσμένοι σέ γαμπρό καί νύφη, συμβολίζοντας τίς γονιμοποιές δυνάμεις, χόρευαν, ἐπισκέπτονταν τά σπίτια προκαλώντας πολύ θόρυβο ἀποτροπαικὸ γιά τά κακά πνεύματα. Στὸ τέλος τοῦ χοροῦ, ἡ νύφη πετοῦσε ἕνα πορτοκάλι ἢ ρόιδο πρὸς τά πάνω, σύμβολο δύναμης πού εὐνοοῦσε τήν καλή σοδειά τοῦ νοικοκύρη.

Στόν Πυργετό, τό ἴδιο ἐθιμικὸ δρώμενο τῶν ἀράπιδων τῆς Πρωτοχρονιάς ἐκτελοῦνταν καί τήν παραμονή τῶν Φώτων.

Μέ τό τριήμερο τῶν Φώτων - Ἁϊ-Γιαννιοῦ-Ἀγίας Δομννίκης, 6, 7 καί 8 Γενάρη μπαίνομε σ' ἕναν ἄλλο κύκλο τοῦ χρόνου, ἐκεῖνον τῆς Ἀποκριᾶς καί τῆς ἄνοιξης.

Ἡ παρουσίαση τῶν βασικῶν ἐθιμικῶν πρακτικῶν σχετικά μέ τήν περίοδο τοῦ Δωδεκαήμερου μέ ἐνδεικτικές ἀναφορές στά θεσσαλικά ἔθιμα φανερά καταδεικνύει τήν ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου διαχρονικά νά ἀντιμετωπίσει τίς ἀντιξοότητες καί νά ἐξηγήσει τά φυσικά φαινόμενα χωρίς τή συνδρομή τοῦ Θεοῦ ἀλλά καί ἄλλων ὑπερφυσικῶν δυνάμεων. Ἔτσι καταφεύγει στή λατρεία, ἕνα σύνολο ἐνεργειῶν πού στόχο ἔχουν νά τιμήσουν, νά ἐξευμενίσουν καί νά εὐχαριστήσουν τίς ἀγαθοποιούς δυνάμεις. Προσεύχεται στόν Θεό ἢ τούς ἀγίους μέ σκοπὸ νά ἐξασφαλίσει τή βοήθειά τους ἢ νά τούς εὐχαριστήσῃ γιά κάποιον καλὸ.

Διαμορφώνεται λοιπόν ἕνα σύνολο ἐθιμικῶν ἐκδηλώσεων καί πράξεων στόν κύκλο τοῦ χρόνου, μέ χριστιανικὸ περιεχόμενο ἀλλά καί μέ παγανιστικὸ (εἰδωλολατρικὸ) ὑπόστρωμα, πού διαφέρουν ἀπὸ περιοχὴ σέ περιοχὴ καί ἀπὸ πληθυσμιακὴ ὁμάδα σέ ἄλλη, ἀλλά καί ἀπὸ ἐποχὴ σέ ἐποχὴ. Καί αὐτά εἶναι τά πολύ ἐνδιαφέροντα ἔθιμα τοῦ λατρευτικοῦ κύκλου, μέσα στά ὁποῖα ξεχωριστὴ θέση κατέχουν οἱ μεγάλες γιορτές τῆς χριστιανοσύνης, τά Χριστούγεννα, τό Δωδεκαήμερο ἀπὸ τά Χριστούγεννα ὡς τά Θεοφάνεια ἀλλά καί οἱ πανάρχαιες ἀναπαραστάσεις τῆς ζωῆς καί τοῦ θανάτου μέσα ἀπὸ τά μαγικοθηρσκευτικὰ δρώμενα τοῦ ἐθιμικοῦ κύκλου.

Ένδεικτική βιβλιογραφία

Λουκάτος Δ., *Χριστουγεννιάτικα καί τῶν Γιορτῶν*, ἐκδόσεις Φιλιππότι, Ἀθήνα 1984.

Μέγας Γ.Α., *Ἑλληνικά ἑορταί καί ἔθιμα τῆς λαϊκῆς λατρείας*, Ἀθήνα 1976.

Νταλούκας Π. *Δροσερό-Στεφανοσαῖοι, Ἄπ' τό χθές στό σήμερα*. Πύλη Θρασύβουλος Βογιατζόγλου, 2014.

Ζηλιασκούδη-Καραῖσκου Π., Καραῖσκου Γ., *Ἄπό τό Καβακλί στή Φιλιππούπολη τῆς Λάρισας, Ἱστορία-Λαογραφία*. Λάρισα 2018.

Τόσκα-Καμπά Σ., *Λαογραφικά Ἀργιθέας Θεσσαλικῶν Ἀγρῶν*, Ἀθήνα 1981.

Κωνσταντίνου-Καρανίκα Γ., *Τρυγόνα-Τό βλαχοχώρι τῆς ὄρεινῆς Καλαμπάκας-Μνήμες μιᾶς περασμένης ἐποχῆς*, ἐκδόσεις «CONTACT», Ἀθήνα 2008.

Νέστορος-Κυριακίδου Α., *Οἱ Δώδεκα Μῆνες-Τά Λαογραφικά*, ἐκδ. Μαλλιάρης, Ἀθήνα 1986.

Τραγγανίδα-Πετρικη Σ., *Μνήμες μιᾶς ἀλλοτινῆς ζωῆς - Ἀμπελώνας Λάρισας*, Ἀθήνα 2003.

Λάλος Ε., *Κρανιά - Ἐλασσόνας - Ἱστορία - Λαογραφία*. Σύνδεσμος Κρανιωτῶν Ἐλασσόνας Ν. Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1989.

Καββαδίας Γ.Β., *Καραγκούνηδες*. Ἱστορική καί Λαογραφική Ἐταιρεία τῶν Θεσσαλῶν, Ἀθήνα 1980.

Πολιτιστικός Σύλλογος Πυργετοῦ, *Πυργετός Λάρισας, Τεκμήρια Μνήμης*. Ἀφοί Ἀκριτίδη, Θεσσαλονίκη 2013.

Διαδικτυακές πηγές

http://83.212.12.61/default.asp?V_DOC_ID=2323

<https://www.kathimerini.gr/380295/article/politismos/arxeiopolitismoy/apoyh-to-dwdekahmero-twn-xristoygenwn>

Άγισμός τῶν Ὑδάτων, Πηνειός ποταμός, ἀρχές 20οῦ αἰ.,
Ἀρχεῖο Λαογραφικοῦ-Ἱστορικοῦ Μουσείου Λάρισας.

Ἀράπης, Πολιτιστικός Σύλλογος Πυργετοῦ,
Πυργετός Λάρισας. *Τεκμήρια Μνήμης*, σελ. 302.

Γουρουνοχαρά,
Άρχείο Έξωραίστικης-Μορφωτικής Λέσχης
Φιλιππούπολης Λαρίσης.

Γουρουνοχαρά,
Άρχείο Έξωραίστικης-Μορφωτικής Λέσχης Φιλιππούπολης.

Καμίλα, Π. Ζηλιασκούδη-Γ. Καραϊσκού,
Άπό τό Καβακλή στί Φιλιππούπολη, σελ. 200.

Κόλιντα, Πολιτιστικός Σύλλογος Πυργετού,
Πυργετός Λάρισας.
Τεκμήρια Μνήμης, σελ. 296.

Καμπλιέρης, Π. Ζηλιασκούδη-Γ. Καραϊσκού,
Άπό τό Καβακλή στί Φιλιππούπολη, σελ. 199.